

Reprezentacije kulture v slovenskih medijih*Representations of Culture in Slovenian Media**Les représentations de la culture dans les médias slovènes*

Čeprav bomo obširnejše poročilo o projektu pripravili v naslednji številki revije, v pričujočem prispevku predstavljamo nekaj vzorčnih analiz diskurza iz končnega poročila ciljnega raziskovalnega projekta »Obravnavanje kulture v slovenskih medijih«, ki smo ga končali septembra 2002.¹ Projekt je bil izveden med 1. 08. 2000 in 31. 07. 2002, podprla pa sta ga Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.² Pri projektu je sodelovalo deset raziskovalcev, in sicer nosilec prof. dr. **Drago B. Rotar**, koordinatorica za tiskane medije **Taja Kramberger**, koordinatorica za televizijo **Sabina Mihelj** in sedem podiplomskih študentov: **Peter Arko**, **Samo Klemenčič**, **Špela Spanžel** (vsi trije televizija) in **Maja Dacar**, **Rolanda Fugger** - **Germadnik**, **Ana Klinar** in **Barbara Zych** (vse štiri tiskani mediji). Vsem podiplomskim študentom se na tem mestu zahvaljujemo za pomoč pri zbiranju podatkov.

V nadaljevanju so v prvem poglavju zbrane nekatere analize televizijskih prispevkov, v drugem pa analize prispevkov iz tiskanih medijev.³

¹ Poročilo ciljnega raziskovalnega projekta (v nadaljevanju uporabljamo kratico CRP) v celoti obsega 294 strani in ga hranijo na Ministrstvu za kulturo, za izposojajo pa je dostopno tudi v knjižnici ISH – Fakultete za podiplomski humanistični študij na Bregu 12 v Ljubljani (I. nadstropje). O poteku raziskovalnega dela smo v pričujoči reviji na kratko že pisali, glej: *Monitor ISH*, vol. III, no. 1–2, str. 219–222.

² Za projekt je bilo od zahtevanih 18.098.318,20 sit odobrenih zgolj 5.600.000,00 sit. Poleg tega, da je koordinatorica za televizijo obenem mlada raziskovalka, kar pomeni, da je lahko – po direktivah MŠZŠ – na projektu le z 0 urami in za delo ne dobiva plačila, je koordinatorica za tiskane medije, ki je od 1. 01. 2002 brezposelna in je na projektu, ki smo se ga – bolj zaradi lastnega interesa kakor zaradi kake zavezanosti IAD, tj. omenjenemu ministrstvu – odločili pripeljati do konca, letos delala brez ustreznega plačila. Raziskava v raziskovalnem smislu seveda ni končana, kar pomeni, da smo šele dobro zaorali ledino in vstopili v imaginarij reprezentacij kulture v slovenskih medijih. Verjetno je »največje plačilo«, ki pa v okviru dežele, v kateri ta hip trošimo svoje moči, ne nudi niti minimalne eksistenčne podlage, to, da se za projekt zanimajo v drugih evropskih državah.

³ V okviru televizijskega podprojekta smo analizirali naslednje televizijske programe: *TV Slovenija 1*, *TV Slovenija 2*, *Pop TV*, *Kanal A* in *TV Pika*, pri čemer smo največ pozornosti namenili reprezentacijam kulture na TV Slovenija. Na najbolj grobi ravni analize, tj. pri analizi strukturacije programov, smo analizirali skupno 404 ure 50 minut programov. V okviru podprojekta za tiskane medije smo zajeli skupno 11.544 podatkov (en podatek pomeni en prispevek oz. en sklenjen zapis o kulturi) iz petih tiskanih medijev, in sicer: iz dveh dnevnikov (*Delo* in *Večer*), iz dveh tednikov (*Mladina* in *Družina*) in iz specializirane literarne revije (*Literatura – mesečnik za književnost*).

I. Kvalitativna analiza televizijskih komentarjev in drugih izbranih televizijskih prispevkov

(Sabina Mihelj)

Komentarji se v zajetem vzorcu pojavljajo v letih 1990 (Janez Pezelj o tradicionalnem obredju, povezanem z Zelenim Jurijem, Jože Hudeček o možnosti trženja naravne in kulturne dediščine na mednarodni, elitni ravni – oboje 17. junija), 1992 (Jože Hudeček o denacionalizaciji v kulturi 30. maja), 1994 (Darja Korez Korenčan o vseslovenskem zborovskem taboru v Šentvidu pri Stični in pomenu zborovskega petja za Slovence 19. junija, Darja Korez Korenčan o pretekli koncertni sezoni v Sloveniji, zlasti z vidika tujih gostovanj 30. maja, Jože Hudeček o gostovanju Slovenskega mladinskega gledališča v Argentini 20. aprila). V zajetih vzorcih za leta 1996, 1998 in 2000 komentarjev ni (pa tudi kritik je zanemarljivo malo: le dve – ena leta 1996 in ena leta 2000, obe gledališki in obe je pripravila Majda Knap Šembera), kar je v skladu z navedenimi trendi v profesionalnih novinarskih standardih: ločevanjem informacije in komentarjev, krajšanjem prispevkov, večanjem deleža prispevkov z izjavami. Tako drastičen upad komentarjev in kritik pa kaže tudi, da TV Slovenija 1 v svojih dnevnoinformativnih oddajah (vsaj v delu, ki se nanaša na kulturo) ni le ločila komentarjev in kritik od informativnih prispevkov, temveč jih je iz tega tipa oddaj tudi skoraj povsem izključila.

V grobem bi lahko navedene komentarje glede na vsebino oz. idejno naravnost strnili v dve skupini: v prispevke, ki se ukvarjajo s tradicionalno folklorno in ljudsko (in praviloma množično) platjo slovenske kulture, ter prispevke, ki se ukvarjajo s profesionalno in elitno kulturo. Druga pomembna os razlikovanja in s tem možne kategorizacije se deloma prekriva s prvo: v prvo skupino lahko uvrstimo prispevke, ki so orientirani pretežno v preteklost in se ukvarjajo s problematiko kulture kot dediščine, njenega ohranjanja, ščitenja ali oživljanja (ti se pogosto ukvarjajo z ljudsko kulturo), v drugo pa prispevke, usmerjene pretežno v prihodnost, ki se ukvarjajo z umestitvijo Slovenije in slovenske kulture (praviloma profesionalne in aktualne, tj. živega ustvarjanja) v mednarodni kulturni kontekst in zagovarjajo potrebo po njeni transformaciji (npr. boljšem trženju, povezovanju s turizmom ...). Ob omenjenih dveh kategorizacijah se utegne pojaviti tendenca, da bi prispevke, ki se ukvarjajo s profesionalno kulturo in so usmerjeni pretežno v prihodnost in transformacijo, označili za progresivnejše in jih razumeli kot bistveno drugačne od prispevkov, ki se ukvarjajo pretežno z ljudsko kulturo oz. kulturno dediščino in so zazrti v preteklost; a kot bo razvidno skozi analizo, vsi prispevki ne glede na omenjene razlike ohranjajo dvojne pomembnih samoumevnih predpostavk. Prvič, kadar govorijo o kulturi ali kulturah, govorijo o *nacionalnih* kulturah (in občasno o lokalnih tradicijah) – tj.

kulturo razumejo kot polje, saturirano po kriteriju nacionalnega –, in drugič, sodbe o kulturi gradijo na predpostavki o obstoju slovenske kulture kot *dane* in *organsko povezane* (če ne kar *homogene*).

Prispevek o Zelenem Juriju iz leta 1990 je primer prispevka, ki skoraj idealno ponazarja prvi tip prispevkov v obeh navedenih kategorizacijah in ga velja citirati (govorni del) v celoti:

Oj, ta Zeleni Jurij! Koliko spominov, veselja, otožnosti povezuje! Že vrsto let, natančno ob določenem času, kot da bi to narekovala narava, se pojavi na črnomaljskih ulicah. Enkrat je več, drugič manj ljudi. In vsi, ki pridejo v stik s tem prastarim belokranjskim simbolom, so zadovoljni. Nek mir prinese. Za trenutek se čas, preživet ob njem, ustavi, in nikoli ni tisti hip tako otipljiv, doživet. Obred Zelenega Jurija namreč ostaja takšen, kot se je ponavljal in kot so ga doživljali Belokranjci skozi stoletja. Še danes pomeni za nekatere, in prav je tako, čaščenje božanstva rasti in rodovitnosti. Sicer pa, belokranjska obredja so res enkratna. Premalo Slovencev je, ki bi jih poznali in častili, izvirajo pa iz poganske dobe. To priča o njihovi trdoživosti, neumrljivosti, to priča o ljudeh, o Belokranjcih. Zeleni Jurij tako je del identitete slovenskega naroda. Ljudje, ki so ga pred leti pripeljali iz ljudskih pesmi in bajk v življenje – letos je bil že drugič tudi na ljubljanskih ulicah –, pravzaprav niso vedeli, kakšno dobro delo opravljajo, a čutili so gotovo. Sicer pa: Zeleni Jurij je slovenska vrednota, ki opozarja na korenine nekega ljudstva.

V prispevku je vzpostavljena kontinuiteta med *sedanjimi* Belokranjci in *sedanjim* praznovanjem (ki je bilo »ponovno pripeljano v življenje« pred nekaj leti) ter domnevno *večstoletno tradicijo* tega praznovanja in z njim Belokranjcev, ki naj bi segala tja do poganske dobe – vzpostavljena je torej kontinuiteta na *diahroni* ravni. Vzoredno pa je preko te *lokalne* oz. *regionalne* tradicije v davno preteklost, natančneje v čas zunaj zgodovine, t. i. zlato dobo ali *illud tempore*, projiciran tudi *nacionalni* (slovenski) kolektiv – vzpostavljena je torej tudi kontinuiteta na *sinhroni* ravni med *sedanjimi* Belokranjci in *sedanjimi* Slovenci. Zeleni Jurij je tako predstavljen kot slovenska vrednota, ki opozarja na korenine nekega ljudstva – zato tudi ne preseneča, da je bil obred leta 1989 prvič uprizorjen v Ljubljani in bil tako tudi fizično prenešen iz lokalnega okolja (Črnomelj) v simbolnoreprezentativni prostor nacionalnega, tj. v glavno mesto; prav tako zagotovo ni naključje, da se je ta prenos, z njo pa oživitev, dogodila prav v letih pred osamosvojitvijo Slovenije. Navedeni prispevek seveda ni reprezentativen za obravnavanje tovrstnih kulturnih dogodkov v televizijskih informativnih oddajah TV Slovenija v obdobju 1990–2000 nasploh, zagotovo pa predstavlja eno izmed pogosto zastopanih alternativ (v nadaljevanju bomo opozorili na sorodne elemente, ki se pojavljajo v drugih prispevkih v obravnavanem obdobju).

Na drugačen, prav tako pogost pristop h kulturni dediščini naletimo v prispevku iz leta 1992 (ki pa ga nismo šteli med komentarje, temveč med poročila, čeprav vsebuje nekaj elementov komentarja), ki se prav tako ukvarja s praznovanjem Zelenega Jurija; v njem ne najdemo niti sledi navdušenja, ki je ob pripravi prispevka prevevalo novinarja Janeza Pezlja – novinarka Petra Deržaj ugotavlja, da je prireditev postala že enolična, neprivlačna za obiskovalce, in se nadeja, da bo prireditev naslednje leto dobila novo, turistično privlačno obliko. Eksplicitnega navezovanja na zlato dobo ni več, novinarka tudi ne skuša umestiti lokalne tradicije v zgodovino nacionalnega kolektiva. Ostaja pa nostalgija za časi, ko se je domnevno na jurjevanju »trlo ljudi z vseh koncev Slovenije in od drugod«, prepričanje, da folklornega izročila »ni mogoče spremeniti«, in pa implicitna predpostavka, da je to izročilo dovolj pomembno, da ga je vredno ohranjati, če je potrebno, pač v privlačnejši (»turistično privlačni«) formi. Prispevek Petre Držaj tako glede na prvo kategorizacijo sodi v prvo skupino (govori o ljudski kulturi, kulturni dediščini), glede na drugo pa v drugo skupino (zahteva namreč transformacijo oz. prilagoditev te kulture).

Na podoben način pristopa h kulturni dediščini tudi Jože Hudeček v prispevku iz leta 1990. V njem ob primeru »ekumenskega internacionalizma« – protestantske poroke norveškega oblikovalca in Mehičanke v katoliški cerkvi na blejskem otoku – zagovarja promocijo slovenske naravne in kulturne dediščine znotraj turizma na najvišji, elitni mednarodni ravni ter ji zoperstavlja koncept »črednega turizma«, ki naj bi bil značilen za preteklo (socialistično) obdobje Slovenije, in pri tem trka na (»banalno rečeno«) čut za potencialno dobičkonosnost naravne in kulturne dediščine.

Isto vrednostno opozicijo med elitnim (demokracijskim) in ljudskim (socialističnim) zasledimo še v enem komentarju Jožeta Hudečka, ki pa sodi v diametralno nasprotno kombinacijo tipov kot prispevek Petre Držaj. Gre za komentar o denacionalizaciji na področju kulture iz leta 1992, v katerem je poudarek na profesionalni kulturi – a tisti, ki je del preteklosti, ki je postala del dediščine in jo je zato potrebno primerno ščititi. V kontekstu denacionalizacije na področju kulture in ugibanj o tem, čemu bodo služili denacionalizirani narodni, prosvetni in drugi domovi, je namreč izpostavljen problem premoženja Slovenske matice, najstarejšega kulturnega in znanstvenega društva na Slovenskem, ki so mu »s svojimi prostovoljnimi prispevki položili temelje velikani slovenske kulture kot Levstik, pa Miklošič, pa tujci kot škof Štrosmajer in cesar Franc Jožef celo. Nekateri domoljubi so v to premoženje z oporokami vred vgradili vse, kar so za življenja ustvarili«. V ozadju tega komentarja lahko razberemo opozicijo med profesionalno oz. v tem primeru predvsem elitno kulturo (»velikani slovenske kulture«) in ljudsko kulturo, ki jo je – preko mreže združenih in prosvetnih domov – načrtno spodbujala socialistična oblast oz. kulturna politika. Hudeček v komentarju združne in prosvetne domove sicer omenja, vendar

pa je iz uporabljenih fraz mogoče razbrati, da se mu spori okoli njihove denacionalizacije zdijo manj pomembni; tako denimo zapiše, da so »vaške skupnosti pred časom *zaganjale tak vik in krik*, da ni prav, ker so jih izvzeli izmed tistih, ki imajo pravico zahtevati svoje denacionalizirano premoženje nazaj. Oni pa bi tiste nekdane *vaške gmajne* tako krvavo rabili« (kurziva dodana).

Tudi tretji komentar Jožeta Hudečka združuje vse že omenjene elemente: slovenstvo kot predpostavko, opozicijo ljudsko – elitno oz. višje vrednotenje profesionalne/elitne kulture in časovno os oz. razvoj kot ključno kategorijo v komentiranju kulturnega dogajanja. Gre za komentar h gostovanju SMG v Argentini, v katerem avtor z zadovoljstvom ugotavlja, da »tradicija narodnozabavnih in amaterskih zborovskih gostovanj, ki smo jih mi pošiljali med svoje rojake, ni več edina oblika njihovega stika s slovensko kulturo« – tokrat je namreč v Argentini, in to z velikim uspehom pri tamkajšnjih kritikih in publiki in na odru špansko govorečega državnega gledališča, gostovala profesionalna skupina z vrhunsko sodobno predstavo. Ponovno torej (kot že v prispevku o poroki na blejskem Otoku) naletimo na favoriziranje profesionalne in elitne kulture glede na ljudsko in amatersko. Ne gre pa spregledati, da sta obe postavljeni v izrazito zvezo s Slovenstvom; Hudeček poudarja, da je bilo »prvič slišati slovenščino s tako pomembnega odra« in da smo »tako mi kot naši rojaki v Argentini dobili po zaslugi pravkar minulih dogodkov v očeh 12-milijonskega mesta Buenos Airesa tako pravično ceno«.

Vrednostna opozicija ljudsko – elitno in »razvojna naravnost« pa nista značilni le za Hudečkove komentarje. Zasledimo jih tudi v komentarju Darje Korez Korenčan iz leta 1994, ki sicer sodi med tiste (v vzorcu zelo dobro zastopane, zlasti v delu za leto 1994) prispevke, ki slovensko kulturo postavljajo v razmerje z evropsko in dokazujejo bodisi da slovenska kultura že je bodisi da še ni na ravni evropske. Z vidika nadaljnjih izpeljav je ključna predpostavka takih ocen, da slovenska kultura je ali pa vsaj postaja in si želi biti del evropske – kar pogosto implicira tudi to, da ni več, ali pa je vsaj vse manj, del balkanske, vzhodnoevropske, socialistične kulture. Tako distanciranje je bilo opaziti že v citiranem Hudečkovem komentarju ob mednarodni poroki na blejskem Otoku – šlo je za distanciranje od »črednega turizma« socialističnega tipa in z njim povezanega (ne)ravnanja s kulturno in naravno dediščino ter za zagovarjanje približevanja internacionalističnemu in elitističnemu konceptu turizma in zanj značilni uporabi kulturne in naravne dediščine. D. Korez Korenčan pa v svojem komentarju iztekajoče se koncertne sezone ugotovitev, da je bila sezona »zaznamovana z vrhunskimi glasbenimi dogodki« in »največjimi svetovnimi glasbeniki«, uporabi kot argument za tezo, da »... nam končno ne bo več treba uporabljati zdaj že oguljene fraze, da moramo v Evropo. Evropa je namreč tukaj, le prezirati je ne smemo«. Tudi v tem prispevku je »evropeizacija« slovenskega

kulturnega prostora (ki očitno prehiteva evropeizacijo na politični ravni) predstavljena kot nova pridobitev in zoperstavljen preteklosti, za katero naj bi bilo značilno, da »so v bližnjih tujih mestih gostovali znani umetniki, a jih mi nismo znali ali mogli privabiti k nam«. Prispevka pa družijo tudi naklonjenost umetnosti, ki je prepoznana kot elitna, profesionalna. In opozoriti gre, da tudi ta prispevek predpostavlja obstoj kolektivnega slovenskega »mi« (Slovencev) in nacionalne slovenske kulture – »mi«, tj. Slovenci smo namreč tisti, ki v preteklosti nismo znali privabiti vrhunskih ustvarjalcev, zdaj pa nam to uspeva – a jih (po mnenju novinarke) ne znamo dovolj ceniti ali pa morda zanje nimamo dovolj denarja (ena izmed točk komentarja je tudi poskus razlage nizke obiskanosti koncertov).

Pregled končajmo s komentarjem zborovskega tabora v Šentvidu pri Stični, ki ga je leta 1994 pripravila Darja Korez Korenčan. Prispevek sodi v iste kategorije kot Pezljev prispevek o Zelenem Juriju in vsaj na prvi pogled ponuja radikalno drugačno vizijo kulture od že obravnavanega prispevka iste avtorice ali od prispevkov Jožeta Hudečka; a kot bomo skušali pokazati ob analizi, razlike zakrivajo pogled na pomembne stične točke. Prispevek navajamo v celoti, skupaj z napovedjo v napovedni špici, govorno napovedjo voditeljskega para »II. TV dnevnika« (voditelja sta slabi dve leti pozneje postala prepoznavna obraza »24 ur« konkurenčne, komercialne televizijske postaje Pop TV) Matjaža Tanka in Nataše Pirc in odlomkom iz govora slavnostnega govornika prireditve, predsednika države Milana Kučana.

00:00 špica

• 00:10 SrP: N. P. in M. T. v studiu

00:10 NAPOVEDNIK: Jubilejni pevski tabor v Šentvidu pri Stični

00:37 MATJAŽ TANKO: Dober večer.

00:38 NATAŠA PIRC: Lepo pozdravljeni. Šentvid pri Stični je včeraj in danes ponovno zbral tisoče pevk in pevcev na jubilejnem, 25. pevskem taboru, znanem pod geslom »Pojo naj ljudje«.

00:48 MATJAŽ TANKO: Že sinoči je nastopilo 9 zamejskih in izseljenskih pevskih zborov, na današnji sklepni prireditvi pa še 236 domačih. • To prireditev so naslovili »Dokaj dni naj živi vsak kar nas dobrih je ljudi«. Združenim zborom je dirigiral • Igor Švara, orkestru slovenske policije pa Milivoj Šurbek. Slavnostni govornik je bil predsednik države Milan Kučan, ki je šentviškemu pevskemu taboru za četrto stoletja širjenja pevske kulture podaril srebrni častni znak Republike Slovenije.

• 01:00 P: množice v Stični

• 01:04 SrP: I. Š.

01:22 MILAN KUČAN: Medčloveško zaupanje, tako značilno za ljudi, ki v zborih skupaj prepevajo in ki zborovskemu petju daje potrebno blagostanje in harmonijo, • je prva in nepogrešljiva sestavina človekove duhovnosti ter temelj trdne in zanesljive prihodnosti slovenstva. Žal ta ni do kraja gotova in zavarovana. Nimamo zagotovil, da so nam v Evropo, v Evropsko skupnost, res odprta vrata, da smo tam želen in pričakovan gost. Nimamo urejenih nekaterih življenjskih vprašanj s sosedi na Jugu, kljub dobri volji, ki šele mora biti izpričana in potrjena s konkretnimi dejanji, ki vodijo do soglasja. Pa tudi od sosedov na Zahodu je slišati • vse prej kot prijazne in naklonjene glasove, ki znova napovedujejo lakoto po slovenskem narodnem ozemlju, ki je sicer okrnjeno z mednarodnimi sporazumi, a v interesu skupnega evropskega miru komaj zacelilo rane.

- 01:21 P: množice v Stični
- 01:30 SrP: pevci
- 01:38 SrP: Milan Kučan, »Milan Kučan, predsednik RS«

02:19 DARJA KOREZ KORENČAN: Šentvid pri Stični je postal že sinonim za zborovsko petje, ljubiteljsko v pravem pomenu besede, brez kakšnih večjih ambicij za interpretacijo zahtevne zborovske literature. Tabor povezuje mlado in staro, naše rojake s svojo matično domovino, intelektualce in preproste kmečke ljudi, skratka vse, ki ljubijo pesem. Šentvid že 25 let, vsakokrat v juniju, gosti množico pevcev iz vse Slovenije, zamejstva in izseljence. Bila so že leta, ko so organizatorji omahovali, ali naj s tem sploh nadaljujejo ali naj bo prireditel morda bienalna. Pestile so jih zlasti gnotne težave. Toda niso se uklonili. Korenine tradicije, volja in elan vseh so bili močnejši od številnih zadreg. Ali naša dežela potrebuje tak tabor, ki se začne s slavnostno povorko, doseže vrhunec s skupnim koncertom ob spremljavi orkestra in konča z zabavo ob dvorni kapljici in jedači, ni več vprašanje. To je sestavni del naše, lahko bi rekli folklorne, ki je tako trdno vtkan v zavest vseh privržencev zborovskega petja, da bi sicer nastala velika vrzel.

- 02:04 SP: pevski zbori
- SP: zbori, »D. K. K. Iz Šentvida pri Stični«; SrP: pevci

Enako kot v primeru prispevkov o Zelenem Juriju imamo opravka s tradicionalno ljudsko prireditvijo, le da njene korenine niso projicirane v daljno (zunajzgodovinsko) preteklost – vseeno pa naletimo na značilno organicistično metaforiko (»korenine tradicije«). Pomembnejša od kontinuitete oz. homogenizacije na diahroni, zgodovinski osi pa je tokrat kontinuiteta in homogenizacija na sinhroni, prostorski osi; tabor namreč »povezuje mlado in staro, naše rojake s svojo matično domovino, intelektualce in preproste kmečke ljudi, skratka vse, ki ljubijo pesem«⁴ – povezuje torej celotno nacionalno telo, pri čemer, kar je značilno, briše razredne, izobrazbene, starostne in prostorske razdalje. Na podoben način interpretira zborovsko petje tudi Milan Kučan: poudarja namreč harmonizacijo in blagostanje; homogenizacijo in harmonizacijo pa še dodatno povzdigne tako, da ju priveže na podlago medčloveškega

⁴ Naj zgolj mimogrede opozorimo na dejstvo, da sodobni slovenski jezik ne pozna različnih besed za péto in zapisano pesem (npr. song in poem v angleščini), kar je s sociolingvističnega vidika zanimiv podatek.

zaupanja, ki je »prva in nepogrešljiva sestavina človekove duhovnosti. Ta homogenizacija in harmonizacija pa nista sami sebi namen; sta namreč neposredno v funkciji »trdne in zanesljive prihodnosti slovenstva«, ki je, kot je razvidno iz Kučanovega govora, ogrožena tako z Juga kot z Zahoda. Sklep novinarke ne preseneča: »Ali naša dežela potrebuje tak tabor [...] ni več vprašanje.«

Ne gre spregledati, da je bil prispevek objavljen kot uvodni prispevek osrednjega televizijskega dnevnika, da je bil deležen celo napovedi v napovedni špici in da se je kratko poročilo o tem dogodku pojavilo tudi v večernih poročilih istega dne, spet kot prvi, uvodni prispevek. Vse to govori o (z uredniškega vidika) visokem vrednotenju tega kulturnega dogodka. K širši interpretaciji tega vrednotenja in k vprašanju, zakaj je bil tako visoko vrednoten prav ta kulturni dogodek, se bomo vrnili kasneje. Na tem mestu opozorimo samo še na to, da je bil prispevek v večernih poročilih pomenljivo drugače intoniran; spet naletimo na odlomek iz Kučanovega govora, a tokrat gre za odlomek, v katerem predsednik povezovalne funkcije zborovskega petja ne podeljuje le Slovencem (kot ogroženi skupnosti), temveč k petju vabi vse ljudi, ne le pevce, in poziva k miru:

Rad bi, spoštovani zbor, končal ta nagovor z željo, da naj res pojejo vsi ljudje. Ne le pevci v zborih, vsi ljudje in vsi narodi. Tudi tisti nesrečni, s katerimi smo nekoč živeli v skupni državi in ki so se mednje naselili temni angeli maščevanja, vojne in zla. Želimo jim, da najdejo čim prej svoj mir. Saj vendar sleherni meh enkrat omahne in zarjavi. Verjamem, da je v vsakem človeku srce. Nanje naj trka pesem in njej naj se srca odpirajo. V pesmi ni mesta sovraštvu, s seboj prinaša ljubezen.

V nasprotju s skorajda bojevito naravnanim prispevkom v osrednjem televizijskem dnevniku je ta izrazito pacifističen. Da ta obrat ni naključen, temveč je del načrtne uredniške odločitve, potrjuje dejstvo, da je prispevku o zborovskem taboru sledil prispevek, povezan s »tistimi nesrečnimi, ki so se mednje naselili temni angeli maščevanja« – gre namreč za prispevek o dobrodelnem koncertu svetovno znanih umetnikov v porušeni knjižnici v Sarajevu, pripravil ga je novinar Boštjan Kogovšek. Tako je eden od sicer zelo redkih prispevkov o kulturnem dogodku, ki se je zgodil zunaj Slovenije in katerega akterji niso Slovenci (podatke o strukturi kulturnih dogodkov, o katerih poročajo obravnavani prispevki, glede na provenienco dogodka in akterjev, navajamo v nadaljevanju), umeščen v informativno oddajo le preko tesne zveze z dogodkom v Sloveniji, in to dogodkom, v katerem je kultura eksplicitno postavljena v funkcijo nacionalnega. Tri reprezentacije dveh kulturnih dogodkov tako izrisujejo celo linijo instrumentalizacije kulture od borbeno nacionalistične do pacifistične in altruistične; drugi, pacifistični prispevek o zborovskem taboru pa v

kontekstu celote izzveni skorajda kot pranje krivde za prvega. Preden nadaljujemo analizo preostalih komentarjev, naj opozorimo še na en, na videz nepomemben detajl: drugi prispevek o zborovskem taboru v Stični, uvrščen v večerna poročila, ni pripravljen kot klasični novinarski prispevek z izjavo; izbrani (pacifistični) del Kučanovega govora neposredno uvede voditeljica oddaje Metka Volčič. Ta tehnični postopek je v dnevnoinformativnih oddajah *TV Slovenija* v 90-ih letih izjemno redek; pojavlja se v začetku 90-ih let, ko so take privilegirane obravnave, namreč umestitve njihove izjave v oddajo brez posredovanja novinarja, deležni zlasti akterji t. i. »slovenske pomladi«. Odsotnost novinarjev in redukcija informativnih oddaj na zaporedje izjav pomembnih akterjev politične sfere, ki jih povezuje zgolj televizijski voditelj, je sicer značilna za medije v totalitarnih režimih, saj pomeni bistveno neposrednejši dostop javnih osebnosti do publike. Ta značilnost prispevka o zborovskem taboru še dodatno potrjuje velik pomen tega dogodka, še posebej pa njegove medijske reprezentacije.

Znotraj zarisane diskurzivnega okvira in opozicij se gibljejo tudi ostali prispevki, zajeti v vzorcu, vključno s tistimi, si so omejeni na »gole informacije«. Vsi namreč umeščajo (in tudi selekcionirajo) avtorje, dela in kulturne dogodke najprej skozi prizmo nacionalnega, nakar jih v drugem koraku umeščajo v čas in prostor: razmejujejo od enih zgodovinskih obdobj (praviloma od socializma in zlasti zanj značilne kulturne politike in vrednotenja kulture) in povezujejo z drugimi (praviloma z referenčnimi obdobji in imeni vzpostavljenega kanona slovenske umetnosti), razmejujejo od enih prostorov (od prostorov drugih nacionalnih kultur nekdanje Jugoslavije) in umeščajo v druge (praviloma v Evropo). Ena osrednjih referenčnih točk umeščanja v obravnavanem obdobju ostaja Evropa oz. evropska kultura – praviloma kot pozitivna referenčna točka, čeprav naletimo tudi na ironične opazke na račun (domnevno pretiranega) poudarjanja primerjav z Evropo. V letih 1998 in 2000 je eksplicitnih referenc na zarisani diskurzivni okvir nekaj manj, kar zlasti velja za oddajo *Kultura* – vendar pa del teh referenc v tej oddaji prenikne na raven implicitnega, samoumevnega.

II. Odlomki iz analize diskurza in semiotične analize reprezentacij kulture v izbranih tiskanih medijih (Lekcije iz *ginekoteratologije*)

(Taja Kramberger, Drago B. Rotar)

Ob vpeljavi analize diskurza in semiotične analize na najbolj splošni ravni najprej pomislimo na tri postavke: (1) na opazovanje rab jezika in govorce, ki se raztezajo prek meja izrečenega ali zapisanega stavka oz. izjave, torej implicitno zadevajo horizont izjavljanja, in ki suponirajo, a tudi angažirajo (pa čeprav »spontano«, se pravi, nezavedno) določeno mentalno polje, določeno imaginarno mrežo pojmovanj in verjetij, (2) na prepletenost sintagmatskih nizov oz. »izraznih ravni« pri sekundarnih označevalnih sistemih in vzajemno medsebojno artikuliranje med govoro in drugimi velikimi označevalnimi sistemi na eni strani in družbo (ki je vselej reprezentacija družbe) na drugi strani in (3) na dialoško funkcijo govorce in jezika v vsakdanji komunikaciji.⁵ Analiza diskurza nam tako razkriva skrite propozicije konotativnega sistema, ki so pogosto v nasprotju s propozicijami deklarativne, tj. denotativne ravni prispevka.

Za potrebe naše kratke analize diskurzivnih konstrukcij na nekaj primerih, ki smo jih izbrali iz tiskanih medijev in ki vsebujejo izjave o kulturi ali se nanjo posredno nanašajo, natančneje povedano, ki kompilirajo nize izjav o kulturi iz raznorodnih diskurzivnih praks (političnih, znanstvenih, vsakdanje govorce, psevdoliterarnih paberkovanj idr.), se bomo osredotočili na nekaj parametrov, v okviru katerih bomo demonstrirali najbolj relevantne rezultate sicer precej bolj kompleksne analize.

Ker se je v številnih analizah besedil nič kolikokrat izkazalo, da nobena partikularna forma lingvističnega izraza v diskurzu, bodisi morfološko zaporedje bodisi sintaksični niz ali kaka druga čutna (fonična oz. vizualna) konfiguracija, ni naključna, marveč je vsaka učinek določenih preferenc in izbir (torej intencionalnih, motiviranih vzgibov, pa četudi nezavednih, avtomatičnih, konvencionalnih in samoumevnih), potem tudi vemo, da neznatne mutacije v diskurzih ene kategorije zaznamujejo ideološke premike in distinkcije v drugih kategorijah (in s tem distinkcije v reprezentaciji, ki ni le videnje, ampak tudi vrednotenje, funkcionalizacija in socializacija reprezentiranega). Ob analizi izbranih diskurzivnih sekvenc v tiskanih medijih, ki obravnavajo kulturo ali se na neki način nanjo nanašajo, bomo tako v nadaljevanju posebej pozorni na naslednje »motnje« v diskurzu:

⁵ Cf. Roland Barthes, *Retorika starih. Elementi semiologije* (prevedla Rastko Močnik in Zoja Skušek - Močnik), ŠKUC, FF, Studia humanitatis, Ljubljana, 1990. Tudi Oswald Ducrot, *Izrekanje in izrečeno* (prevedla Jelica Šumič - Riha), ŠKUC, FF, Studia humanitatis, Ljubljana, 1987, in istega avtorja *Slovenian Lectures/Conférences slovènes*, Institutum Studiorum Humanitatis, Ljubljana, 1996.

- kaj v oči bijoče štrli iz medijske objave (bodisi v diskurzu bodisi na vizualni ravni),
- kaj se na diskurzivni ravni v objavi velikokrat ponavlja in tako nastopa kot simptom (oz. je simptom nečesa, kar je s pomočjo analize mogoče identificirati),
- kako so strukturirana, v kakšne kontekste in v katere semiotične mreže so vpeta obča mesta (*loci communes*, *topoi koinoi*).

Opazovali bomo semantiko takih rab in opozorili na konstitutivni imaginarij, ki je v ozadju določenih prispevkov. Potemtakem je predmet našega opazovanja – lingvistično rečeno – **konotativna raven**, tj. raven označevalcev oz. tistih fragmentov »retorike« v najširšem pomenu besede (retorika zajema vse označevalne sisteme in vse žanre), ki so v tesni zvezi z označenci kulture, vednosti, zgodovine in drugih konstitutivnih segmentov mentalnega polja določene skupnosti, ki jih Roland Barthes subsumira s konceptom »ideologija«⁶. Namen analize je **dekonstrukcija najbolj trdovratnih provincialnih mistifikacij, ki uveljavljajo stališče, da sta edini možni podlagi kulture »nacionalnost in jezik«, da je kultura lahko ločena od družbenega življenja, se pravi arbitrarna in voluntaristična** (kakor si jo izvolijo trenutni oblastniki), **ne pa relativno avtonomno področje tega življenja**, da je celo »pristna oz. avtentična« ravno tedaj, ko je najbolj homogenizirana ipd. V vsem tem je mogoče prepoznati novo, mediatizirano in nekoliko bizarno instrumentalizacijo anahronih kategorij, ki izvirajo iz romantike 19. stoletja v Srednji Evropi. Kategorij torej, ki so brez refleksije »producentov« kulturniškega diskurza udeležene pri produkciji pomena, pravzaprav na tej produkciji parazitirajo, in ki se ob pogonu vladajočih ideologij v dnevnem tisku neprestano perpetuirajo in generirajo ter ustvarjajo tisto, kar bi lahko imenovali »vladajoča kultura«. Na prihodnjih straneh predstavljamo tri sumarne analize reprezentacij kulture, vzeti iz različnih zvrsti časnikarskega diskurza, specifičiranega glede na referens, se pravi »temo«, in retoriko, se pravi »prijem«. Prva analiza zadeva *Večerovo* reprezentacijo dogodka, ki bi ga v najširšem smislu lahko uvrstili v register kulturne politike, druga se nanaša na reprezentacijo glasbenega dogodka, tretja pa sega na področje literarne kritike.

Glede **kulturne politike** lahko rečemo naslednje. »Tako na začetku imamo nekakšen nepravi krog, ki se zdi sklenjen in pristen, če rečemo, da je kultura podlaga za kulturno politiko, se pravi, za upravljanje kulture in za strategijo upravljanja kulture. Za nepravilno in zevajočo krivuljo pa se izkaže takrat, ko opazimo, da sodijo producenti kulturne politike v drugo družbeno skupino kakor nosilci dejavnosti, ki veljajo za kulturne. Torej nimamo opraviti zgolj s pluralnostjo opredelitev, ampak tudi z diferenciacijo stališč, natančneje družbenih položajev, ki so povezani s kulturo kot posebnim območjem družbenega življenja. Seveda ne mislim trditi kar nasploh, da so vloge v kulturi kot *družbenem procesu izdelovanja modelov dojetja sveta* – to

⁶ Cf. Roland Barthes, »Elementi semiologije« (prevod Z. Škufec - Močnik), v: Roland Barthes, *Retorika starih. Elementi semiologije*, ŠKUC, FF, Studia Humanitatis, Ljubljana, 1990, str. 199–206.

bi bila najbolj obča definicija, ki sem se je znal domisliti – diferencirane vrednostno, vendar pa so med seboj kakovostno različne in največkrat nezdružljive, tudi antagonistične. Če neskladnost vlog dojemamo kot katastrofo, smo pravzaprav jetniki ene izmed homogenizacijskih ideologij, ki jih je naš prostor že toliko preskusil na svoji koži, pri tem je precej vseeno, s katere pozicije se poskuša uveljaviti homogenizacija ali – da bom bolj nedvoumen – *Gleichschaltung*, izenačevanje kulturnega samodojemanja družbene skupine in njenih članov.⁷

To pomeni, da moderna evropska država, zgrajena na podlagi državljanovih in človekovih pravic in konsenza državljanov, kulturne politike ne sme izvajati v smeri homogenizacije, če noče spodnesti same sebe. To je kajpada v nasprotju z neoliberalnim ali »gospodarstveniškimi« razumevanjem kulture kot priveska ekonomije, vendar zato ni nič manj res. Taka država bi morala z zakonodajo in kulturno politiko (in drugimi politikami) omejevati aspiracije in pretenzije skupin, katerih kulturno samodojemanje je totalitarno in homogenizacijsko. Dogaja se ravno nasprotno: z neoliberalno državo se ujema homogenizirana, manipulativna, repetitivna in antiintelektualna kultura. Druge lastnosti, denimo religioznost, nacionalizem, fašistoidnost itn., so za to državo do take mere irelevantne, da na njih gradi svoj videz tolerantnosti do »drugih« mnenj (meje te tolerance se hitro pokažejo, kadar se sreča s formativno kulturo, ki po naravi stvari presega neoliberalne zmožnosti dojemanja). Razpon za neoliberalizem sprejemljivih kulturniških in socialnih ideologij je na videz velik, saj sega od podeželskega klerikalizma, v katerem se vsa kultura razpusti v cvetličnem besedičenju z restriktivnimi moralnimi in intelektualnimi implikacijami (prepovedi na ravni vedenja, cenzura na ravni mišljenja⁸), ki se kdaj pa kdaj maskira v »akademske« kostume (fenomen »rastoča

⁷ Braco Rotar, »Kulturna politika in produkcija kulturne identitete« v: Vesna Čopič, Gregor Tomc (eds.), *Kulturna politika v Sloveniji*, FDV, Ljubljana, 1998, str. 217–218.

⁸ Cf. za zgled časnikarski povzetek govora Andreja Capudra na nekem »evropskem« seminarju o »slovenski sedanjosti in prihodnosti« v Celju (v Domu sv. Jožefa). Poleg Andreja Capudra je bil drugi »gost« seminarja Erhard Busek (ki je bil avstrijski vicekancler v času, ko je avstrijska vlada, kajpada »neideološko, zaradi praktičnih razlogov«, ukinjala celovško univerzo). Simpozij je financirala ljubljanska izpostava Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo (toliko o »evropskih« razsežnostih in lokaciji): »Za Slovenijo bi bilo pogubno, če bi evropsko povezovanje povzročilo, da bi se odrekla svojim kulturnim koreninam – med katerimi ima bistveno mesto prav krščanstvo – in postala nekakšno smetišče odpadnega materiala zahodnih subkulturnih mestnih obrobij, čemur smo v veliki meri priče že danes.« (*Družina*, št. 40, 30. sept. 2001.) Kajpada se je skrb klerikalne lokalne (avstrijsko-slovenske) »kulturne elite« stopnjevala z afero Strelnikoff, vendar ta ni nič bistvenega prispevala k anahronističnim, antiurbanim oblikam rodingrudovstva, te so bile že na delu: idila, ki bi z njihovo prevlado nastala (je nastala, če upoštevamo besedišče, ki ga mediji in kulturniki uporabljajo v zvezi s prebivalci sosednjih držav), bi vsaki izmed etno srenj omogočala v miru gojiti svoj »Urangst« (ki je očitno za *Družino* in njene dirigente tista »duša« Evrope, ki še manjka). A. Capuder, po poročevalčevem povzetku sodeč, implicitno pravi, da je Evropa, zlasti tista, ki je nastala z urbanizacijo, nekrščanska, se pravi pograbska ali heretična.

knjiga»), prek prostodušnega komuniciranja visokih predstavnikov države z najbolj regresivnimi in zavrženimi osebki »evropske« (v resnici provincialne srednjeevropske, avstrijske) politike do prozorne »komercializacije«, se pravi blagovne abstrakcije, katere najpopolnejši lokalni izraz je sejmarska propaganda brez kakršnegakoli refleksivnega razmerja s propagiranimi stvarmi. Te tri drže, ki se seveda reflektirajo v medijskem »spremljanju« (ki je v resnici velikokrat forsiranje in stopnjevanje) tistega, kar se v njih imenuje kultura in kulturna politika, smo ilustrirali z zgledi, ki jih prikazujemo v nadaljevanju besedila.

Pri kritikah kulturno-umetniških produktov in dogodkov, kamor spadata drugi in tretji analizirani prispevek, se v luči analiz pokaže, da je simbolni kapital avtorjev in avtoric recenzij porazno majhen, ti avtorji in avtorice so prejkone povsem nekvificirani za obravnavano področje in tako povsem nerezistentni za kritični pogled kultiviranega bralca ter disfunkcionalni pri »vzgoji občinstva« celo, kadar ga »zgoj« informirajo; da bi med njihovimi bralci bili kompetentni ljudje, poznavalci, očitno niti domnevajo ne; v ozadju tega kritičnega narcisizma, natančneje avtizma, je kajpak podcenjevanje bralcev, razširjeno v medijskih hišah, ki množično prodajajo take izdelke. Najbrž ni potrebno posebej poudarjati, da je antiintelektualizem, ki je inherenten lokalni mišljenjski strukturaciji, najbolj aktivna, povsodpričujoča, tako rekoč obvezna sestavina medijskih produkcij.

Exempla:

1. prispevek: Petra Zemljič, »Del dediščine v pravi arhiv«, *Večer*, 12. september 2001, rubrika Kultura, str. 21.

Opazovane kategorije:

naslov/velikost fonta črk: Del dediščine v pravi arhiv (40)

nadnaslov/velikost fonta črk: Simbolna izmenjava arhivskega gradiva v Ljubljani (17)

podnaslov/velikost fonta črk: Tako Andreja Rihter kakor Jörg Haider prepričana, da izmenjava arhivskega gradiva krepi sodelovanje med Slovenijo in Avstrijo

povzetek: (13 vrstic, mastni tisk)

slikovno gradivo: 1 fotografija – rokovanje slovenske ministrice za kulturo Andreje Rihter in koroškega deželnega glavarja Jörga Haiderja; koroški deželni glavar ob tem predaja gradivo ministrici

podnapis slikovnega gradiva:

»Ministrica in glavar v ljubljanskem Arhivu«

(foto: Robert Balen)

vrst prispevka: poročilo (z elementi reportaže)

– avtorica prispevka: Petra Zemljič

SRIDA, 12. SEPTEMBRA 2001

Ministrica in glavar v ljubljanskem Arhivu

B. K. S. S.

Simbolna izmenjava arhivskega gradiva v Ljubljani

Del dediščine v pravi arhiv

Tako Andreja Rihter kot Jörg Haider prepričana, da izmenjava arhivskega gradiva krepi sodelovanje med Slovenijo in Avstrijo

Potem ko je predvčerajšnjim v Celovcu ministrica za kulturo Andreja Rihter Koroskemu deželnemu arhivu predala del arhivskega gradiva, je večerja ta v Arhivu Republike Slovenije storiš se koroski deželni glavar dr. Jörg Haider. S simbolno izmenjavo arhivskega gradiva je tako zaključeno arhivsko vprašanje med Korosko in Slovenijo, ki se je desetletja reševalo med Avstrijo in Jugoslavijo v okviru jugoslovansko-avstrijskega sporazuma iz leta 1923 ter protokola iz leta 1985.

Simbolna izmenjava pomeni konec skupnega strokovnega dela in politične volje obeh narod, čeprav se z njeno izjavo zaradi nekaterih odprtih vprašanj, še posebej v perspektivi vseljevanja v EU, je večerja poskušala ministrica Rihterjeva. Spomnila je, da so tovrstne izmenjave v svetlo danes, tudi zato, ker je večerja priložnost za kulturno sodelovanje in politični dialog. Zamenjava, se ne neposredno, pa daje upanje, da bo to uspešno in produktivno reševalo se ostala vprašanja, zlasti položaj slovenske manjšine.

Tudi Jörg Haider je z veseljem pozdravil zamenjavo, saj naj bi bila pomembna korak za obe deželi, zlasti pa doživi za zamenjavo in dobro sodelo-

vati sodelovanje. "Zgodovina, tradicija, kultura in jezik so deli za skupnostni posebnosti narodov. Prav vse te stvari na zgodovinskih pričevanjih, zato je pomembno, da imamo kakovosten pregled nad temi. S tem smo postavili vzor drugim državam v Evropi," je dejal koroski deželni glavar, ki je še ocenil zamenjavo kot pomemben simbol za integracijo Slovenije v EU. Haider se s skupnim stavom, ki ga je podprl v kar dobri slovesnosti, ni povedel, da bo omenjena priložnostna rešitev dober pogled za druga odprta vprašanja.

Slovenija je koroski deželni glavar večerja ministrica Rihterjevi predal tri originalne listine, en rokopis in nekaj avstrijskih spisos, ki sta je deželni literarni Koroski deželni arhiv. Tako bo slovenski Arhiv v naslednjih dveh mesecih, kar bo v celoti opravičeno izmenjava arhivskih bogastev za 45 originalnih listin od 14. do 19. stoletja, šest originalnih rokopisnih knjig iz 17. in 18. stoletja, krajste serije in arhivski fond posestva Grotlje. Načrtano je le del slovenske dediščine, ki so hranijo muzej, ne vseh svetov, se saso posredovati za slovenski narod in nato zgodovino, je verjen arhiv očrta Andreja Rihter.

Petra Zemljčič

Slikovna priloga 1: obravnavani prispevek iz dnevnika *Večer*

- **dogodek:** 1. denotativni dogodek – izmenjava arhivskega gradiva (gre za zaporedje dveh dogodkov: prvi, ki se je zgodil v Celovcu, je bil preludij v drugega v Ljubljani, o katerem poroča tekst prispevka); 2. ideološki dogodek – izvedba in politična prilastitev simbolnega statusa dogodka (ni šlo za izmenjavo med kompetentnimi arhivskimi instancami, temveč za politično »pajdašenje«, ki naj bi prek »simbolne izmenjave«⁹ arhivskega gradiva »krepilo sodelovanje« na državni ravni – med Slovenijo in Avstrijo).
- **reprezentacija dogodka (implicitne semantične predpostavke – prelet):** Dogodek je na mitološki (mitomanski?) način predstavljen kot ministričin podvig, *gestus*, že v naslovu: na eni strani je namignjeno na nered v redu sveta – obstajali naj bi »pravi« in »nepravi« arhivi, deli »dediščine«, založeni na nepravih mestih (»muzeji po vsem svetu«). Izmenjava je intervencija mitske junakinje, ki se ji posreči nekaj, kar se drugim »desetletja« ni. Ministričin podvig je multiplo blagodejen: s tem da **vrne** (sic!) prave stvari (arhivsko gradivo) na pravo mesto, bistveno, vendar simbolično poseže v nacionalnopolitično, nacionalno-zgodovinsko in nacionalnokulturno, prek tega pa tudi malce v mednarodno realnost (realnost je seveda narativna), »redkost«, tj. dogodek – kulturni, zgodovinski in politični – je bil kajpada velik, tako velik, da je o njem pomodroval celo Jörg Haider¹⁰.

»Arhivsko vprašanje« med Avstrijo (Koroško?) in Slovenijo je tako nemara »zaključeno«, nikakor pa ni »zaključeno« **vračanje** delov »slovenske dediščine«, ki jo hranijo muzeji po vsem svetu«. *Gesta rihteriana* bo očitno sestavljalo neznano

⁹ Izraz »simbolna izmenjava« v tej rabi kaže izjavljalkino (ministričino, novinarkino?) pomanjkljivo izobrazbo in slabo obvladovanje jezika: v vulgarni rabi bi izraz pomenil, da ni bilo dejanske izmenjave, ampak zgolj simbolična, v psihoanalitični rabi (Freud, Lacan) simbolno konstituira človeka v celostno osebnost (s tako rabo gotovo nimamo opravka), v antropološki rabi bi pomenil temeljni semiotični proces, ki konstituira družbe (cf. Marcel Mauss, Claude Lévi-Strauss v slovenskih prevodih in še vrsta drugih znanstvenikov), za kar povsem očitno ni šlo pri tej tragikomediji. J. Haider, ki je »zamenjavo ocenil kot pomemben simbol«, zagotovo ni med znanstvenimi avtoritetami za področje simbolizacije, je pa med »pragmatiki«, kar pomeni – in to je ključ medijske ikonizacije – da sicer najbrž ne ve, kaj govori, je pa pri tem uspešen.

¹⁰ J. Haider, *bête noire* Evropske unije, ni le kontroverzna osebnost, ki ji pogrošno novinarstvo v Avstriji in Sloveniji pripisuje auro in karizmo (ne da bi za temi izrazi stali Benjaminova in Webrova definicija; *ergo*: tem slabše za intelektualce in intelekt), ampak je definitivno prepoznan skrajni desničar oz. »nadaljevalec nacizma z neoavstrijskimi sredstvi«. Za slovensko kulturno ministrico (ministrica je po strankarski plati iz t. i. slovenske levice, po mentaliteti pa očitno iz sosesčine koroškega deželnega glavarja) je bilo srečanje z osebo, zaradi katere je bilo avstrijsko članstvo v EU malone suspendirano, izraz »politične volje obeh sosed« (očitno Koroške in Ministrstva za kulturo, ker avstrijski protagonist nikakor ne zastopa Avstrije, slovenska

število epizod: mit prehaja v epos, katerega latentna vsebina bo integracija Slovenije v EU via Haider in Koroška, manifestna vsebina pa dogodki take vrste, kakršen je prikazan v obravnavanem članku.

V trditvi, da je tako »zaključeno arhivsko vprašanje med Koroško in Slovenijo, ki se je desetletja reševalo med Avstrijo in Jugoslavijo v okviru jugoslovansko-avstrijskega sporazuma iz leta 1923 ter protokola iz leta 1985«, je razen nemara letnic domala vse narobe; najprej je težko verjeti, da se »arhivsko vprašanje« (kaj sploh to je, novinarka ne pojasni, nemara niti ministrica in deželni glavar nista) lahko kdaj »zaključi«, arhivi pač zbirajo gradivo in, kadar gre za javne arhive ali arhive, ki jih financira država (tudi zaprtost arhivov je del »arhivskega vprašanja«), so ali bi morali biti za javnost odprte institucije, še manj verjetno je, da se je to vprašanje »zaključilo« v okrilju asimetrične relacije dežela–država. Več kakor zgolj dvomimo o tem, da imajo deželni glavarji pooblastila za »zaključevanje« vprašanj na državni ravni. Mimogrede, kakor da gre za nekaj nepomembnega, izvemo, da so bili v jugoslovanskem obdobju doseženi sporazumi sprejeti simetrično, na bilateralni meddržavni ravni. Znižanje ravni na avstrijski strani in pristajanje na to na slovenski strani sta močno indikativna: prvo pomeni, da gre pri slavljenem »velikem ... dogodku« za Haiderjevo ponižanje slovenske države kot Avstriji enake politične entitete na raven province, kar po vedenju politikov, kulturnikov in še koga očitno je (o čemer priča razneženje ob Haiderjevem branju **stavka** »v kar dobri slovenščini« – ogledati si je treba karikaturu Hinka Smrekarja, ki prikazuje lokalne Nemce pri učenju slovenščine, katere kopija bi bila za koroškega deželnega glavarja primerno darilo), ni pa po mednarodnem pravu. Na kaj misli ministrica, ko pravi: »simbolna izmenjava pomeni dosežek skupnega dela in politične volje obeh sosed, čeprav sožitje še trpi zaradi nekaterih odprtih vprašanj, še posebej v perspektivi vključevanja v EU«? (Kako iluzorna je pot, ki prek Haiderja pelje v EU, smo že omenili.)

protagonistka – ki ji sestajanje in druženje z vodjo neke avstrijske province, ki je med bolj retardiranimi, očitno ne zbuja kakih pomislekov – pa ne Slovenije, vsaj upamo). J. Haider je rekel nekaj besed v slovenščini, ki je bila manj polomljena, kot bi pričakovali, razglasil »simbolno« poslovanje med Slovenijo (državo) in Koroško (provincio) za »vzor mnogim državam v Evropi« (sic!), in očitno je bil tako zelo zadovoljen z grotesknim srečanjem, da je mimogrede razkril podlago slovensko-koroškega razumevanja: »Zgodovina, tradicija, kultura in jezik so deli za samozavest posameznih narodov. Prav vse temelji na zgodovinskih pričevanjih, zato je pomembno, da imamo kompleten pregled nad tem. S tem smo postali vzor ...«. Tedanji predsednik SAZU se očitno giblje po istem mrakobnem vesolju: »Kultura se ob vplivih časa in prostora razvija po lastnih zakonitostih in najbolj uspešna je bila v obdobjih, ko je ustvarjala iz sebe, iz lastnih pobud, bodisi da je obnavljala tradicijo ali odkrivala novo resničnost ...«. In: »V preteklosti je bila kultura za nas sploh bistvena sestavina naše obrambne moči in jamstvo narodnega obstoja, danes v nezadržnem procesu globalizacije njena vloga ni nič manj pomembna ...«. Cf. Vesna Čopič, Gregor Tomc (ur.), »Nagovor predsednika SAZU akademika prof. dr. Franceta Bernika«, v: *Kulturna politika v Sloveniji*, FDV, Ljubljana, 1998, str.15–17.

- **diskurzna/semiotična analiza prispevka:** Retorika oz. obča mesta v tekstu: Avtorica poročila o »simbolni izmenjavi« je zaradi laudativnega namena spontano in najbrž nevede izbrala afirmativno retoriko mitske zgodbe, formulirane v formi epopeje, ki glorificira junaka oz. junakinjo kot nosilca etnogenetskega, topogenetskega, psevdohistoričnega ali kozmogoničnega dogajanja, kakor bi lahko prebrali pri Georgesu Dumézilu, kar že samo na sebi kaže determinativno moč »tradicije« ali zgodovinsko elaboriranih vzorcev izražanja. Zaradi minorne vsebine – efemernega »nedogodka« (dogodek je v resnici pomemben za lokalne uporabnike konkretnega arhivskega gradiva, ki jim ne bo treba uro vožnje daleč v Celovec) med dvema »neosebama« iz zornega kota mita ali epa, ki sta *aktanta* pripovedi, če uporabimo izraz A. J. Greimasa (med bolj ali manj naključno državno birokratinjo in podeželskim politikom) – skratka, zaradi neprimernosti referensa, je izbrana hvalniška oblika podobna preveliki zakmašni obleki in prav patetično groteskna. Dejanja, ki jim je v poročilu pripisan status podvigo, so prestavljanje snopov dokumentov in rokopisov iz enega depoja v drugega (iz enega *skladišča, shrambe*, v drugo), so tako malo heroična, da so potrebne malone kozmične atribucije (»muzeji po vsem svetu«), da bi se bralstvu zazdela vsaj hipne pozornosti vredna: izmenjava arhivskega gradiva ni le »*dokaz za zaupanje in dobro sosedsko sodelovanje*«, ampak je tudi »*vzor mnogim državam ...*«, »*pragmatična rešitev*« (»pragmatizem«, seveda brez definicije v ozadju, je kulturna beseda, geslo iz neoliberalnega besednjaka, kakor je bila »praksa« geslo žargona socialističnih ideologij, obe besedi pa le redko izražata kaj več kakor privrženost izjavljalca tem ideologijam). Druge žargonske besede, denimo *krečiti, izmenjava, vračanje, velik ... dogodek, zaupanje, dobro sosedsko sodelovanje*, sodijo ali v tisto, kar imata nastopajoča za politično korektnost, ali pa med izraze njune spontane ideologije (kar se večidel ne izključuje). Pri glagolih, kakršen je *krečiti*, je potrebna analiza diskurza (po Oswaldu Ducrotu), ki pokaže več zadev, potrebnih za razumevanje izrečenega: mesto izjavljanja, kontekst izjave (presuponirane izjave oz. diskurzivno vesolje, strukturno vlogo glagola v navzočem diskurzu ali besedilu).

Pokazalo se je, da so ti glagoli performativni in da izražajo »eksistenco« izjavljalca, ne pa njegove dejavnosti ali intence: so fatična znamenja (Roman Jakobson), ne pa simboli ali sporočila z referansom; tak glagol sicer na videz napoveduje dejanja, vendar gre za dejanja difuznega subjekta, ki manifestira omniprezentnost (ne »vseprisotnost«, kakor je razpaseno, ampak prisotnost ali navzočnost *povsod*) oblasti, torej s svojo »performativno razsežnostjo« producira družbene in politične učinke. Sintagma je, denimo, bila stalen topos v diskurzu nekdanjega »bratstva i jedinstva«, ki se je nenehno »krepilo«. Pravzaprav je značilnost poročanja o kulturni politiki v slovenskih medijih, da se zgolj po leksiki, ne pa po semantiki, implikacijah in

razmerju do mesta izjavljanja, loči od samoupravnosocialističnega (in zelo verjetno še kakega starejšega) diskurza oblasti.

Posebno uspešno »veliki ... dogodek« umesti fotografija, ki »čutnonazorno« prikaže razmerja, na katera slovenska država pristaja (in z njo uredništvo *Večera*), določeno političnoideološko, seksualno in s tem kulturno simboliko, v kateri osebe niso razporejene po političnih ali socialnih funkcijah, ampak po vrednostih, ki jih androcentrična tradicija pripisuje spoloma (v logični ekstrapolaciji pa še starosti, narodu, rasi): analiza fotografije (ki je izrez iz večje kompozicije) prikazuje ministrico z vsemi atributi »ženske podreditve« (višina postave, nestrumna drža, podreditveni smehljaj), deželnega glavarja pa kot zgled obvladane, a tem večje virilne moči.¹¹

- **sklep:** Strukturne komponente prispevka napotujejo na naslednje branje: vizualna informacija, ki zaseda vrhnji del prispevka¹², ki določa dominantni ton reprezentacije, ima sicer namen bralca uglasiti na prijazno in pomirjujoče, v celoti pozitivno vrednotenje dogodka. To je tudi potrebno, saj – če ne podcenjujemo bralske publike – zelo verjetno velika večina ljudi navzlic nekakšni dimni zavesi, ki jo spuščajo slovenski mediji v zvezi s to osebo, ve, kakšno je mesto koroškega deželnega vladarja med »evropskimi« politiki. Fotografija ima v našem primeru prioriteto označevalno vrednost glede na tekst in v svoji semantični zgradbi vsebuje zgoščen in samostojen naboj, katerega funkcija je garantirati avtentičnost in resničnost dogodka in narave, ki mu je pripisana. Če se izrazimo v semiotičnih terminih: fotografija ima veliko modalno vrednost, ki je v tem, da se doždevno nanaša na največjo možno »dejstvenost«. Veliki naslov je nadaljnji korak, ki v prevladujoče kooperativno vzdušje situira informacijo o »pravi« lokaciji »dela dediščine«. Glede na to, da se je dogodek zgodil v Ljubljani (nadslov), naj bi bila prava lokacija »dela dediščine« in sporočilo dogodka oz. poročila o njem jasna in nedvoumna. Branje (lahko tudi bežno branje bralcev, ki listajo časopis) fotografije, naslova in nadslova hkrati sporoča, da je domicilno mesto dediščine ljubljanski arhiv in da je prihod te dediščine vanj dejanje velikega simbolnega pomena. Podnaslov je ključ za dešifriranje konkretnega »simbolnega« pomena izmenjave: ta pomen je namreč »krepitev sodelovanja« med državama, med Avstrijo in Slovenijo, potemtakem gre za

¹¹ Cf. Hartmut Espe in Martin Krampen, »Eindruckswirkungen visueller Elementarformen und deren Interaktion mit Farben«, cit. po Jean Umiker-Sebeok, »Power and the Construction of Gendered Spaces I«, *Revue internationale de Sociologie*, vol. 6, št. 3, str. 389–403; cf. tudi Andrew Wernick, *Promotional culture. Advertising, Ideology and Symbolic Expression*, Sage, Newbury Park, 1991.

¹² Tako vrhnji del časopisne strani na makro nivoju kakor vrhnji del posameznega prispevka na mikro nivoju strukturno določa zgoščenost informacij v svoji idealni obliki. Glej G. R. Kress in T. van Leeuwen, *Reading Images*, Geelong, Victoria: Deakin University Press, 1990.

povsem političen pomen, ki ga lokalna pojmovanja kulture in politike ne uvrščajo v kulturo. V čem je bistvo te političnosti, zvemo v nadaljevanju teksta. Novinarica ima v povzetku članka »arhivsko vprašanje« za zaključeno in tako lahko ministrica takoj preide k drugim zadevam (ki »še niso« končane). Mimogrede omenjena »odprta vprašanja« vstopanja Slovenije v EU so tista podrobnost, ki daje dogodku pomen in nosi celoten članek. Poleg običajnih mest v tekstu, ki govorijo o »dosežkih skupnega strokovnega dela in politične volje«, o »redkosti in veliki pomembnosti takih izmenjav«, o »zaupanju in dobrem sosedskem sodelovanju«, o »vzoru mnogim državam v Evropi«, in poleg mentalnih in kulturnoideoloških recidivov o »zgodovini, tradiciji, kulturi in jeziku« kot podstati samozvesti narodov¹³ nas poročilo, brano v perspektivi slovenske bojazni pred avstrijskim oviranjem pri združevanju Slovenije z Evropo (ali upanja, da bo Avstrija prevzela odgovornost za neuspešnost tega združevanja), napotuje na to, da je osnovni vzgib tega, da se je dogodek sploh zgodil, kakor tudi reprezentacije dogodka v *Večeru*, pravzaprav dokaj nemočna politična gesta, ki naj bi prispevala k odvrnitvi Avstrije (državna raven!) od načrtovanja takih akcij, ali vsaj k nevtralizaciji koroškega deželnega glavarja (lokalna raven!).

Analiza objave je pokazala, da obstaja še drugo branje, nič manj dejansko in nič manj utemeljeno, kvečjemu narobe, pri katerem EU nastopa kot pokrov za zbliževanje »historično« in z »dediščino oz. arhivskim gradivom« tesno povezanih sedanjih avstrijskih in slovenskih dežel; izjava deželnega glavarja o tem, da »prav vse temelji na zgodovinskih pričevanjih« in je zato pomembno imeti »kompleten pregled nad tem«, je v tem smislu indikativna. Pokazali smo, da je mogoče skozi novinarsko poročilo, najsi je še tako servilno do oblastnikov, prebrati realne razsežnosti in implikacije dogodka: te nikakor niso tisto, kar se na denonativni ravni novinarskega diskurza sugerira: kar se prikazuje, je mentalna in kulturna premoč J. Haiderja v istem kulturno-mentalitetnem horizontu, v katerem delujejo tudi slovenski akterji dogodka. Ti prav zato, ker so udeleženi pri istovrstni, če že ne kar isti, kulturni,

¹³ Omenjenih s strani koroškega deželnega glavarja, ki pa so – mimogrede – kot obča mesta tudi v člankih mnogih piscev v že večkrat navedenem zborniku o kulturni politiki: P. K. Peršin, »Pomen in naloge kulturne politike«, str. 59–67; Aleš Debeljak, »Na ruševinah utopije: nacionalna kulturna tradicija in izziv globalizacije«, str. 80–91; Polde Bibič, »Rešimo samobitnost slovenske kulture«, str. 158–161; Grega Košak, »O nujnosti integralno zastavljene nacionalne identitete«, str. 167–172; Taras Kermauner, »Za simpozij o slovenski kulturni politiki«, str. 172–175; Vinko Ošlak, »Kultura med domom in svetom«, str. 175–181; Franci Slak, »Potreba po novi kulturni politiki«, str. 195–201; Igor Torkar, »Trije opozorilni nasveti o nacionalni razpravi o slovenski kulturni politiki«, str. 211–213; Miran Košuta, »Deset bežnih izpovedi o slovenski kulturni identiteti, multikulturalizmu in zamejstvu«, str. 225–228; Vlado Žabot, »Nacionalna kulturna identiteta in multikulturalizem«, str. 228–232; Janez Dular, »Nacionalna kulturna identiteta in multikulturalizem«, str. 239–242; Janko Malle, »Nacionalna kulturna identiteta in multikulturalizem«, 245–248. Med koroškim deželnim glavarjem in agensi slovenske kulturne politike torej vlada pomemben mentalni konsenz.

politični in religiozni tradiciji kakor J. Haider, ne morejo reprezentirati ne države, kaj šele družbo, ki se je izoblikovala v prelomu s to tradicijo: vladna ekipa se v večini primerov raje odloči za nasilje nad »svojimi« kakor za nasprotovanje »Evropi« v podobi Koroške in v osebi J. Haiderja. Celotni dogodek je v svoji argumentaciji, ki naj bi ga utemeljila, seveda zasnovan nekonsistentno in asimetrično in takšno je tudi poročanje o njem.

Asimetrija v strukturi dogodka, o katerem govori obravnavano novinarsko poročilo, je velika in večpomenska. Opisali smo jo že: prvič, gre za ministrico države, se pravi, za predstavnico vlade, ki se je sestala z osebo, ki predstavlja lokalno oblast, kar ni vprašljivo le iz zornega kota etikete, ampak tudi iz zornega kota mednarodne politike (avstrijska vlada bi, denimo, ministrico lahko obtožila, da se vmešuje v avstrijsko notranjo politiko) in njene simbolike (ministrica je ponižala svojo državo na stopnjo avstrijske dežele); drugič, politični profil – »filonacizem« – koroškega deželnega glavarja, vsega prepojenega s prastrahovi, je znan in sprenevedanje v tej zvezi, ki naj bi celo privedlo do »krepitve sodelovanja med Slovenijo in Avstrijo«, je milo rečeno cinična mistifikacija ali neumnost. (Kakšno sodelovanje krepijo somišljenci J. Haiderja in on sam in s kom, je menda jasno vsem amaterskim politikom in družboslovcem, ki berejo neslovenske časnike; kako in s kom so sodelovali predhodniki teh somišljencev, pa vemo iz zgodovine, mar ne? Nemara pa sodita slovenska vlada in njena ministrica za kulturo med revizioniste zgodovine? Kakorkoli že, pri oceni dejavnosti trenutne ministrice za kulturo se moramo strinjati z oceno Rastka Močnika v »Pismu ministrici za kulturo Andreji Rihter«, objavljenem v *Dnevniku*.¹⁴)

Tudi če bi si lahko privoščili udobje in bi pustili ob strani sporni politični in moralni zastavek srečanja samega – tega seveda nismo ne mogli ne hoteli narediti – dogodek še zmerom razodeva minoren dosežek pojmovanja kulture, ki se razodeva pri ministrici za kulturo kot javni kulturnopolitični osebnosti, ki naj bi kot članica vlade in najvišja predstavnica kulturnega resorja vendarle imela neko kolikor toliko dignitetno vizijo in družbeno-politično strategijo delovanja. Vprašanja, ki bosta pokazali vso iluzornost »političnega« govoričenja in same interpretacije dogodka, sta tile: Ali lahko pričakujemo podobna pogajanja med slovensko ministrico za kulturo in deželnimi

¹⁴ Cf. Rastko Močnik, »Začelo se je s Šeligom, torej z vami ... Pismo ministrici za kulturo Andreji Rihter«, *Dnevnik, Zeleni pika*, Ljubljana, 11. avgusta 2001, str. 22; z oceno soglašamo vse do momenta, ko začne govoriti o »alternativni kulturi«, katere nosilci (ki pa večinoma izpričujejo večjo privrženost R. Močniku samemu kakor kaki umetniški artikulaciji) so po naši vednosti alternativni zgolj toliko, kolikor bi radi kar najhitreje in neopazno nadomestili »vladajočo kulturo«, še bolj pa vladajoče kulturnike v njihovi vlogi gospodarjev sredstev ter označevalnih procesov (obrekovalskih in psevdavantgardnih) in ne nazadnje tudi kolikor bi si radi prilastili pozicije samovoljnih oz. klientelnih distributerjev kulturnoumetniških artefaktov.

glavarji in župani – ki bodo vsi po vrsti prebrali stavek v polomljeni slovenščini – tiste množice dežel »po svetu«, v katerih so tisti dokaj neznani muzeji, ki hranijo dele slovenske kulturne dediščine? Ali pa se to nanaša le na dobre sosede, kakršna je Koroška?

2. prispevek: Marijan Zlobec, »Fenomen ženskega zbora«, *Delo*, 9. februar 2001, rubrika *Kultura*, str. 9.

Opazovane kategorije:

naslov/velikost fonta črk: **Fenomen ženskega zbora (31)**

nadnaslov/velikost fonta črk: -

podnaslov/velikost fonta črk: -

povzetek: -

slikovno gradivo: **1 fotografija**

podnapis slikovnega gradiva: **Anton Nanut, Karmina Šilec, Alojz Srebotnjak – Glasbeniki po uspelem koncertu, čestitka nagrajenki. (Foto: Marijan Zlobec)**

zvrst prispevka: poročilo

– **avtor prispevka:** Marijan Zlobec

- **dogodek:** 1. denotativni dogodek: koncert zbora *Carmina Slovenica* pod dirigentskim vodstvom Karmine Šilec (nagrajenke Prešernovega sklada) na Prešernovi proslavi v Cankarjevem domu, 7. 2. 2001; 2. ideološki dogodek: kritika kot manifestacija pokroviteljskega seksizma in paternalizma.
- **reprezentacija dogodka (implicitne semantične predpostavke – prelet):** Glasbeno kritiko uvaja naslov, ki izpostavlja »ženski zbor« kot »fenomen« (kajpada v vulgarni rabi izraza), se pravi, kot nekaj nevsakdanjega in redkega; med žargonom, katerega del je naslov, in žargonom besedila kritike je precejšnja razlika v rabi denotativne leksike, ki je podrejena konotacijam, ki jih pisec brez zadržkov uveljavlja v besedilu »kritike«: denominacije ženskega zbora v tekstu kritike so na treh mestih deminutivne (»dekliški zbor«, »mladenke iz Maribora«, »Bi si želeli od mladenk še kaj več !?«); reprezentacija dirigentke v diskurzu hkrati uvaja momenta fascinacije in repulzije. Kritik je fasciniran nad njeno »sugestivno močjo«, nad tem, da »v vsakem trenutku ve, kaj hoče«, nad tem, da »presega zgolj nacionalno, čeprav umetniško visoko raven, kot je še ni bilo« (!), itn.; hranivo za repulzijo so očitno prav tiste lastnosti in zmožnosti, ki so omogočile dirigentkino uspešnost, ki so, enako kakor sam uspeh, ki je pri ženski čudež, kadar ga ni mogoče zamolčati, »značilno neženske«.

- **diskurzna/semiotična analiza prispevka:** Deklasiranje dirigentke, ki je sicer za obravnavani nastop izbrala skladbe slovenskih skladateljev, a ne misli ostati pri tem, temveč meri na evropsko in siceršnje dogajanje na področju zborovskega petja (»zato ne preseneča, da je eden izmed zborovih programov predstavitev *žensk skladateljic* – sic! kakor da ni dovolj reči kar skladateljica – od najstarejših do sodobnih), in sprotna devalvacija njenega dela se dogajata skozi diskurzivno mašinerijo prek reduktivnih klišejskih in deplasiranih denominacij, ki so obča mesta mizoginega diskurza: dirigentka je za pisca »pretrda«, »preveč 'železna lady'«, te denominacije se stopnjujejo prek podtikanja vrste klasifikacij povsem različnega reda: npr. prek t. i. »feminističnega, absolutističnega in perfekcionističnega« koncepta, prek poskusa, da bi dirigentki odrekel tehnični in ji podtaknil domačeobrti nivo (»zbor je dragoceno gradivo za prejo njenih rok; kot dirigentka nima kakšne posebne tehnike, a ima redko samozavest ...«); pravzaprav pisec kritike dirigentki zameri to, da ne ustreza njegovi in tradicionalno stereotipni »moški« zamisli o tem, kakšna naj bo ženska, še posebej »te starosti« (»več mehko, liričnosti in zasanjanosti«, res nekakšni glasbeni kriteriji, namesto profesionalnosti, kvalitete in suverenosti zbora, ki se jih očitno ni dalo zanikati, a so pri ženskah, zlasti pri »dekletih«, manj pomembna »vrlina«). Nemara sta dirigentka in zbor bolj znanilca konca tistega prijava v zborovskem petju ljudskih pesmi, ki velja za tradicionalno, in gre potemtakem za prekinitev v tradicionalnem (»romantičnem«, milozvočnem) izročilu. Očitno piševo nelagodje je po vsem videzu posledica dveh elementov, ki jih žensko zborovsko izvajanje ljudskih pesmi ne bi smelo imeti, da bi ga lahko merili znotraj znanih »domačih« meril: profesionalnega perfekcionizma in inovativnosti. Implicitni predpostavki in kriterija, ki ju vsebuje tekst kritike, sta vzpostavitev kontinuitete s »stoletno tradicijo slovenskega zborovskega petja«, ki pravzaprav s tem, da je izvedeno »prvič na tako visoki, pravzaprav najvišji ravni«, izstopi iz te tradicije, in pa moško patroniranje ženske izvedbe (od tod skrbno omenjanje pomočnika pri koreografiji in poskus legitimiziranja nastopa z uokvirjenjem dirigentke med dva starejša gospoda, ki sta glasbeni avtoriteti, na fotografiji, ki po svoje kompletira kritikova ambivalentna prizadevanja).

Poudarjanje nereflektiranega in adoriranega ljudskega izročila kot samoumevne kulturne vrednote na najvišji nacionalni ravni (povzdigovanje »stoletne tradicije slovenskega zborovskega petja kot umetniškega dejanja, enakovrednega vsem drugim umetniškim zvrstem«) je seveda poskus, da bi se perpetuiral prav določen način obravnavanja in prezentiranja/reprezentiranja tega izročila, in zmeden, travmatiziran odnos do ženskega spola in seveda tudi temu ustrezen prikaz žensk – vrhunskih izvajalk – kot posebne raritete in okraska v slovenski nacionalni kulturi, katerih namen je zgolj fascinacija publike in ki naj ne bi imele vloge pri

transformaciji »stoletne tradicije«. Zadnji stavek kritike: »Bi si želeli od mladenk še kaj več !?« je pravi eksces v tej smeri.

Na prvi pogled gre za kritiko, ki je vsaj pohvalna, če se ji že ne posreči odpreti nobenega resnega problema zborovske glasbe. To pohvalnost izraža zlasti ureditev članka: naslov, poudarek in fotografija ob zadosti obsežnem besedilu. Naslov je očitno produkt politične korektnosti urednika, ne pa pisca: pisec se gre namreč anahronistične familiarnosti z uporabo deminutivnih denominacij (dekliško, mladenke namesto ženske; očitno je pisec posvečen v skrivnost trenutka, od katerega naprej se deklicam reče ženske), uredništvo pa ni poseglo v tekst, tako da je ostalo možato pokroviteljstvo tam nespremenjeno. Topika članka je zgolj navidezno glasba, ni pa mogoče niti reči, da je članek povsem brez topike, kakor so številni drugi članki, ki smo jih obravnavali; v resnici gre bolj za nespretno prikrito piščeve težave z ženskami, ki dosegajo vrhunske rezultate, in to na področju, ki se zdi pravo gojišče anahronizmov in ruralističnih stereotipov, kakršno je prav zborovsko prepevanje slovenske ljudske in avtorske glasbe, in ne pašejo v jokavi stereotip možem pokornih vreč sentimenta.

- Vizualni dodatek k obravnavani glasbeni kritiki je fotografija, natisnjena v desnem zgornjem kotu natisnjene prispevka, ki jo je naredil sam pisec kritike. Na sredini fotografije vidimo – fotografu in kritiku očitno všečno, »žensko« – smehljajočo se Karmino Šilec, ob njej pa pokroviteljsko stojita dva priletna gospoda s pomembnim izrazom na obrazu (skoraj bi napisali »moška gospoda«): na levi strani fotografije (se pravi desno od Karmine Šilec) stoji Anton Nanut, na desni pa vidimo (torej na levici ge. Šilec) Alojza Srebotnjaka. Četudi se zdi, da je na obrazu Antona Nanuta rahel nasmešek, ne moremo reči, da se moška na fotografiji smehljata.

Tip rabe fotografije seveda zaradi konteksta, ki opredeli njen pomen, sodi v prepoznaven register tistih ilustracij besedil, ki prikažejo njihovo »resnico«: ženska je – kakor med Scilo in Karbido – ukleščena med omenjena gospoda, ki ne izražata svojega razpoloženja. Fotografija šele obnovi tisto, kar ima pisec in fotograf za pravilno zasedbo vlog v družbi: ženske so reprezentirane kot (fotografu ali uredništvu) všečna in smehljajoča se bitja, nekoliko v zadregi zaradi skromnosti, ponižnosti ali pohlevnosti, ker so obdana z »elitnimi« predstavniki nacionalne Kulture in Glasbe in tako določena s »tehtno« držo etabliranih (moških) označevalcev. To je cena, da mediji dovolijo ženskam vstop v t. i. kulturno-umetniško elito medijske reprezentacije, ki tako deformirano provincialno-elitno paradigmo aktivno perpetuirajo.

Da gre za to dopolnjevalno in celo odločilno funkcijo dodane fotografije, kaže med drugim tudi to, da znana slovenska glasbenika, ki na njej nastopata, v besedilu kritike niti z besedo nista omenjena, in tudi sicer (verjetno) nimata nič neposredno opraviti s samim nastopom dirigentke Karmine Šilec in pevk *Carminae Slovenicae*. Avtorju teksta in fotografije se je, kakor kaže, zdelo, da fotografija same dirigentke ali ženskega zbora z njo ni dovolj »izrazita« oz. »tehtna«. Fotografija ob kritiki tako vzpostavlja tradicionalno in preverjeno moško referenčno skupnost, znotraj katere »še moramo (nagovorjeni bralci) videti in razumeti pojav dirigentke«. Čestitka nagrajenki v podnapisu fotografije kaže, da se avtor sploh »ne zaveda« tega, kar se mu je skozi diskurz seksuirane pravšnosti zapisalo v tekstu.

Podlagi obravnavane literalno-slikovne interakcije, združene v formi t. i. glasbene kritike, sta dve in sta povsem ideološki: na eni strani gre za ljudsko-folklorni element, povzdignjen na najvišjo označevalno raven narodne skupnosti, na drugi strani pa imamo v kritiki zborovskega dogodka opraviti z artikulacijo spolnih in intelektualnih frustracij, ki sestavljajo tukajšnji imaginarij in katerih spoj je kontradiktoren: gre za narativni splet izrazito defetističnega seksizma in fascinacije nad »močnimi ženskami«.

3. prispevek: Maja Brodschneider, »Veliko hrupa o ženskah in pijančevanju«, *Literatura*, št. 118, april 2001, str. 138–141.¹⁵

Opazovane kategorije:

naslov/velikost fonta črk: *Veliko hrupa o ženskah in pijančevanju* (15)

nadnaslov/velikost fonta črk: -

podnaslov/velikost fonta črk: -

povzetek: -

slikovno gradivo: -

podnapis slikovnega gradiva: -

vrst prispevka: recenzija

– avtorica prispevka: Maja Brodschneider

¹⁵ V *Literaturi*, mesečniku za književnost, sta zadnji dve rubriki namenjeni kritikam; v prvi z naslovom *Kritika* recenzenti in recenzentke objavljajo nekoliko daljše kritične zapise (običajno gre za kritike, dolge 3–8 strani, v vsaki reviji pa jih je 4 do 5; format mesečnika je pribl. A5 – 1/8 pole), v drugi rubriki, z naslovom *Robni zapisi*, pa so objavljene krajše kritike oz. povzetki in poudarki iz obravnavanih del (v posameznih številkah revije jih je objavljenih med 8 in 12, zasedajo pa med pol in 2,5 strani). Medtem ko prispevke v rubriki *Kritika* naslavljajo recenzenti sami, se v rubriki *Robni zapisi*, podobno kakor tudi v *Mladini* rubriki *Knjige*, v naslovu pojavijo le podatki o knjigi (ime in priimek avtorja/avtorice, naslov dela, podatki o izidu; v nasprotju z *Mladino* maloprodajna cena knjige ni navedena).

- **dogodek:** 1. denotativni dogodek: izid knjige Milana Kleča, *Dota*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 2000, zbirka: Držni znanilci sprememb; 2. ideološki dogodek: avtorica kritičnega besedila sicer rekognoscira seksizem v kritiziranem delu, vendar ga zaradi resignacije ne raziše in ga pravzaprav zato reproducira.¹⁶
- Četudi naslov recenzije napoveduje bolj profilirano smer kritičnega pisanja, je slej ko prej temeljna predpostavka recenzije prepoznaven retorični topos (koncept negativne muze): konstrukcija oz. objektivacija ženske prek izključevanj, estetizacij, prek deklasiranja ipd. je »zgolj večna tema«, je »zgolj motiv« pisanja, »inspiracija, pogojena z bolečino, veseljem«, nikakor pa ne učinek realnega procesa podrejanja žensk na vseh ravneh družbene reprezentacije od biološke »determiniranosti« do intelektualne »inferiornosti«, ki so vse pojmovane kot *a priori*.
- **diskurzna/semiotična analiza prispevka:** Konstrukcije ženske prek kopulacije (»Bistvo vseh zvez«, in vesoljnega (po)gona, kakor misli avtor knjige, »je spolno občevanje z ženskami, zato je to tudi pripovedovalčeva večna in edina inspiracija, alkoholizirani delirij pa stil življenja«¹⁷), prek deklasiranja (»Ženske nič ne vidijo«¹⁸), prek binarnega estetskega označevanja (»Lepe ženske, grde ženske«¹⁹), prek središčne alkoholizirane moške figure, prek dekoracije na moškem bližnjem planu, prek primitivnih posegov v intimo itn. in za nameček še prek za »dolgoletnega pisatelja« nezaslišanih problemov z jezikovno artikulacijo (neupoštevanje roditelja, vejic, predlogov ipd.), ki jih recenzentka pravzaprav dobro prepozna, so v zadnjem odstavku sicer predstavljene kot »besedičenja« (avtorjev izraz), a vseeno upoštevane kot jezikovne strategije, ki – po mnenju recenzentke – sodijo v legitimen register »večnih tem, raznovrstnih motivov, inspiracij, pogojenih z bolečino, veseljem«, ne pa v prolongirano adolescenco,

¹⁶ Eden od redkih vezanih in kritičnih tekstov, nemara celo edini, ki je zadnjem desetletju v *Literaturi* sam na sebi vreden pozornosti, je uvodnik Nataše Velikonja v številki 106, aprila 2000. Na kratko bi ga lahko označili s tem, da v »njem vendarle dosledno in konsekvntno za nekaj gre«, medtem ko je konotacija drugih prispevkov prejkone povezana bodisi zgolj s socialno oz. statusno promocijo avtorjev bodisi z umikom v jezikovno brbljanje in s tem v družbenoeksistenčno varno lokalno gnezdenje. Zlasti naporno je brati že tako redke tekste avtoric, ki jih pomanjkanje simbolnega kapitala in načelne drže inkorporira v tako anomalno, paternalistično paradigmo. Velikokrat se torej zgodi, kakor v gornji kritiki, da se kritični tekst zlomi kljub dobro zastavljenemu začetnemu prijemu, sledi pa umik v reprodukcijo stereotipov in običajnih mest in seveda v »popustljivost« v korist patriarhalnega in domačnostno-domovinskega mentalnega reda, ki ni nič drugega kakor gola reprodukcija rasizmov in drugih izključevanj.

¹⁷ *Ibid.*, str. 139.

¹⁸ *Ibid.*, str. 140.

¹⁹ *Ibid.*

antiintelektualizem in provincialni diletantizem. Rodilnik izginja zaradi napačnega razloga: ker pisatelji, kakršen je Kleč, in še številni drugi, nagrajeni in nenagrajeni z lokalnimi gremiji ali od klientel, ne znajo jezika, v katerem domnevno pišejo (in ki ima v nikalnicah roditelj, med števili pa dvojino, pa še žensko sklanjatev na soglasnik in moško na »a«, da o interpunkcijah in fonetičnih pravilih sploh ne govorimo: za to konkretno degradacijo slovenščine nikakor ni mogoče kriviti lektorja, kriva je založba, ki je hotela tiskati besedilo nepismenega »pisatelja«, kakor da je pri tem poklicu nepismenost nekaj sekundarnega; odstopanja od pravil se pač lahko gre nekdo, ki pravila pozna, sicer gre za napake in neznanje). Resnacijsko jedro celotne recenzije je prav v tem stavku; v njem je natančno zgoščen problem stare mentalne strukturacije (*ljubezen, ženske, vino* – trije toposi, ki jih generirajo prav vsa obča mesta v takih recenzijah, romantična vera v inspiracijo in bolečino), zvezan je z ignoranco, polintelektualizmom in metjejsko nesposobnostjo, ki avtorici ne dovoli konsekvence evalvacije dela, ampak jo namesto tega usmeri v reprodukcijo legitimnosti teh občin mest in v pojasnjevanje »pisateljevega« šušmarstva. (»Vsakdo ima svoj pristop,« pravi recenzentka²⁰: ali to pomeni, da je treba vsakršno »izražanje« tudi tiskati in honorirati?) V Sloveniji namreč ni *nobene druge legitimnosti*, razen tiste, ki sodi v register tovrstnih izključevanj in predsodkov, ki so jih polne diskurzivne, torej tudi literarne prakse. Če je to usoda nacionalne kulture oz. ljudi, ki jim bolj krati kakor odmerja prostor, je bilo povsem odveč (v prvem delu teksta) razpoznavati izključevanja žensk na nivoju reprezentacije, saj je to razpoznavanje relativizirano, pravzaprav izničeno s stavkom: »vsakdo ima svoj pristop, svoja občutja«, ki je – mimogrede – značilen regresiven antiintelektualni topos in dobesedno pomeni brezbržno anuliranje vseh pridobitev socialnih in intelektualnih bojov v zgodovini; recenzentka se ne zaveda, da s končno manifestacijo defetizma dezavuirala pridobitve, ki so jih v stoletjih evropske zgodovine izbojevali drugi – moški in ženske – ki niso počepnili pred vsako gostilniško ali pisarniško veličino.

- **sklep:** Kar v kritiki najbolj preseneča, je to, da bolj razgledanemu bralcu ni jasno, zakaj se – in to vprašanje si kar naprej zastavljamo – pravzaprav delo *Dota* sploh pojavi v recenziji, in če se že, zakaj se pojavi v daljši rubriki (in povrh – glede na to, da hierarhično razvrščanje v reviji ni poljubno – na drugem mestu: prva je kritika Draga Jančarja, druga obravnavana kritika Milana Kleča, tretja je kritika Franceta Pibernika, četrta je kritika Erike Vouk in zadnja je kritika Evripida v novem prevodu, ki je hierarhično očitno najnižje na vrednostni lestvici uredništva *Literature*)²¹. Pravzaprav kolikor toliko formiranim bralcem

²⁰ *Ibid.* str. 141.

²¹ Najprej se torej ocenjuje najbolj »prominentno« domačo moško produkcijo, sledi – sicer zelo sporadično – delo avtorice in na koncu prevod iz tujega leposlovja.

literature – ki jih očitno v Sloveniji ravno ne mrgoli – prvič, ne more biti jasno, zakaj so besedilo take kvalitete sploh objavili v knjižni obliki, drugič, zakaj je potrebna njegova recenzija, in tretjič, če je, zakaj je objavljena v više valorizirani rubriki (in to celo, kakor smo videli, na drugem mestu). Zaradi urgentne potrebe po kritikah, ki so zmožne prepoznati in prikazati določene razlike,²² in zaradi slovenske produkcije, ki v dveh mesecih seveda preseže število petih knjig, se odločitev uredništva za ocenjevanje omejenega števila knjig zdi razumna, seveda, če mislimo, da se uredništvo revije meni za interese svoje družbe in svojega okolja – seveda pa gre lahko, in v našem primeru povsem očitno gre, za drugačne razloge pri izboru, denimo za take, zaradi katerih je pomembno promovirati avtorja prek kritike, ne glede na to, kakšno je njegovo delo, in seveda ne glede na to, ali to delo sploh ustreza minimalnim literarnim kriterijem ali ne.

Knjiga, ki jo kritika obravnava, je eminenten eksemplar reprodukcije izključevanja ženske iz družbene in javne sfere, se pravi, iz vidne kreativne sfere, in je potemtakem odličen zgled ohranjanja *statusa quo* v umetno, naklepno (ker to nekemu koristi, čeprav večini škodi) vzdrževani patogeni slovenski mentalitetni strukturaciji²³. V tej perspektivi je gotovo pomembno omeniti eklatanten cinizem DZS – Državne založbe Slovenije (ki se pospešeno spreminja iz založbe v

²² Kar obravnavana kritika v začetnem zamahu gotovo obljublja, ne pa tudi izpelje. Obravnavanje teksta, kakršen je *Dota*, bi sodilo v samostojno literarnoantropološko analitično rubriko in ne med kritike, ki študente komparative, pa tudi širši krog bralcev (opozorili smo že na očitno privilegirano in za literarno kanonizacijo odločilno mesto, ki ga v lokalnem prostoru zavzemajo štiri revije – *Nova revija*, *Literatura*, *Sodobnost* in *Dialogi*) opozarjajo na literarna dela, ki jih je menda vredno vzeti v roke. Doseg teh plasmajev, avtoatribucij in avtokanonizacij je seveda striktno lokalni, širši je le toliko, ker drugačnim literatom prek kontrole denarja in institucij onemogoča eksistenco in s tem seveda dostop do nenacionalnih prostorov. Za zgled »kanoniziranja« v obliki kritikovega trenutnega navdiha brez relevantnih argumentov, ki se v tekstu pojavlja kot *fait accompli*, cf. Peter Kolšek, »Poezija je še zmeraj glavna«, *Sodobnost*, letnik 66, št. 7–8, 2002, str. 879–883. Članek že z infantilnim naslovom manifestira avtorjev pogrošni populizem, še bolj pa njegovo samovoljno rangiranje slovenskih literatov v prejšnjem desetletju, ki je sicer predstavljeno z na videz samozavestno vehemenco »velikega kritika«, ki pa kljub temu potrebuje dovoljenje, četudi namišljeno in neizrečeno, nekoga, ki ga ima za avtoriteto (in malo širšo kultiviranost; ob vsej pieteti, ki jo imamo do vidmarjevske spletkarske in oblastne figuracije v intelektualno popolnoma pavperizirani slovenski oblastno-kulturniški mreži razmerij). Kolšek pač ni Vidmar, Vidmarja pa bi potreboval, da mu sveti pod nogami na mračn(jašk)i poti slovenske literature.

²³ O tem, v kakšnem pomenu uporabljamo izraz »mentaliteta« v pričujočem besedilu, cf. Jacques Le Goff, »Mentalitete. Dvourni zgodovina« (v prevodu Draga B. Rotarja), *Monitor ISH*, str. 173–185. Za nekaj lepih učnih primerov iz mentalne patologije oz. motenj v redu simbolnega, ki jih je mogoče slediti v redu diskurza, si oglejmo nekaj citatov aboniranega literarnega recenzenta Mladine Mihaela Berganta. Za obravnavanega avtorja – kakor tudi za veliko večino slovenskih literarnih kritikov – je značilno kopičenje za recenzirano delo povsem irelevantnih podatkov. Primere njegovih digresij bi lahko na dolgo naštevati, saj praktično ni napisal recenzije, ki bi zadevala zgolj različne aspekte recenziranega teksta, formalno ali vsebinsko koherenco dela,

finančno špekulantsko podjetje), ki tako nedonošeno pisanje, ki je v realnosti tiste dejavnosti, ki ji pravimo literatura, brez sleherne povezave z literarnim toposom, v teh časih, ko je težko priti do sredstev za objavljane veliko boljših besedil, prvič, sploh uvrsti v program izdaj in, drugič, »delo« objavi celo v zbirki s pomenljivim (glede na vsebino predrznim) naslovom »Drzni znanilci sprememb«.

Iz gornjih kratkih diskurzivnih analiz je mogoče razbrati nekatere strukturne komponente, ki veljajo za reprezentacije kulture v vseh obravnavanih slovenskih tiskanih medijih:

dekodiranje simbolne konfiguracije itn., temveč imamo ob branju njegovih kritik vselej pred seboj nekakšno bizarno spakljivo brkljarijo občin mest, podtikanje recenzentovih »misli« avtorju oz. avtorici, seksizmov, davno – četudi zanj očitno še ne – rekognosciranih ideoloških investicij, obrekovanj, pa spet prilizovanja ali objestnega pokroviteljstva. Naštejmo le nekaj eklatantnih digresij; seksizem – »... Če sem delitev na moško in žensko (! op. avt. – poudarki so naši) literaturo raje zametaval (!) in prisegal (!) samo na dobro (!) literaturo, pa sedaj po tej izkušnji z Barico Smole ni več tako... Piska (!) tako opaža, da so prav obuvale (!) ena izmed najpomembnejših strategij (!) in taktik napram (!) moškim... Seveda, samo žrtve akcijaškega (!) načina pisanja smo. Pa še nekaj, če ne bi bilo vseprisotne (!) spolne napetosti (!) v teh zgodbah, potem pri Barici Smole, sicer zmagovalki različnih literarnih razpisov (!), torej dobri stilistki (!), še ne bi mogli govoriti o ženski pisavi, tako pač.« (*Mladina*, št. 7, 19. 02. 2001); psevdoksenofilija – »... Ne vem sicer, ali bodo enkrat posneli kakšne (!) nadaljevanke o Novaku, vem pa, da se pesnik razlikuje od večine Slovencev, pred katerimi je treba zdaj že skrivati begunce. (!)« (*Mladina*, št. 6, 12. 02. 2001); neumestno razpredanje in obrekovanje, antiintelektualizem »... da je v ozadju tudi tako imenovana najdaljša noč, do katere konkretno subjekt ne zavzame ravno ohrabrujočega odnosa (!), saj je tu omenjen celo (!) *mesojedi sen tisočstničnega prenočevanja*. Celota vse (!) zbirke je vsekakor zelo eklektična, filozofično (!) je naphana, ko v frazi, z imeni ali v podobi zasije pred nami kak ontološki ali fenomenološki drobci (!). Zato Grafenauerjeve pesmi, mednje sodijo tudi dokaj (!) regularni soneti, žal (!) slabše obnovljivi, niso ravno podvrgljive povzetkom (!). Niko Grafenauer je skratka poet, ki bo nedvomno ostal dobro zapisan v naši zavesti predvsem kot avtor skoraj (!) nesmrtnih pesmi *Pedenjped* ali *Nebotičniki*, *sedite*, zaradi katerih je bil na Mladinski knjigi tudi upravičeno (!) zaščiten bolj kakor severni medved ali jelen (!), da ne bom spet pretiraval (!). Njegovo ime povezujemo (!) tudi in predvsem z revijo in založbo. Jasno in glasno (!) mu je treba priznati, da se mu je res posrečilo (!). Včasih so ga menda na Mladinski zafrkavali, da preveč tiči v bifeju (!), zdaj se je pa bife na Novi reviji preselil kar k njemu v službo v Klub Nove revije (!). Redki dočakajo tak zmagovalni obrat (!)« (*Mladina*, št. 5, 5. 02. 2001); in na koncu naj omenimo še enega od zadnjih ekscesov: v *Mladini*, št. 24, 17. 06. 2002, se celo zgodi, da recenzent v tekst, ki je recenzija pesniške zbirke, uvozi verze iz neke druge knjige, ne da bi to sploh zaznal; še več, »nesporazum« celo botruje novemu prilizovanju avtorju (ki citiranih verzov nikdar ni zapisal) in vehementni kritiški digresiji, ki se konča takole: »Priznajte, da tudi vas to malo 'ščiplje' v ušesu. Vsaj ščemi (!). To je Komelju nedvomno uspelo (!). Ali nismo torej dobili neke 'četrte sestre' (!)«. Pisec je poleg popolne dezorientacije znotraj (in zelo očitno tudi zunaj) literarnega teksta še hudo aleksičen; sicer pa je vsak komentar pravzaprav odveč. Odprto pa ostaja vprašanje jezikovne (ne)občutljivosti *Mladine* urednice za kulturo (Mateje Hrastar) in kajpada njene odgovornosti v zvezi s spuščanjem takih eskapad v javnost.

1. *deklasiranje žensk kot kulturno-umetniških producentk* (pa tudi na drugih področjih družbenega življenja, kot kategorije »ljudi«), da bi selekcija »gospodujočih osebnosti« in transmisija memorije v kulturi lahko nemoteno še naprej potekala prek moških akterjev;
2. *endemični antiintelektualizem*, ki onemogoča distancirano raziskovanje, analiziranje in refleksijo v območju kulture v administrativnem in kulturniškem pomenu besede;
3. konstantna *reprodukcija občin mest*; nerazdelan, nediferenciran jezikovni kod;
4. *odsotnost vsakršnih kriterijev* za obravnavanje kulturno-umetniških produktov ali dogodkov, kakor tudi za njihovo pertinentno kategorizacijo;
5. *prisilna literarizacija in metaforiziranje*, kopičenje pridevnikov, sklicevanje na irelevantne in nepreverjene podatke (na nagrade, na naslove, na ponatise, na lokalno medijsko odmevnost, na družbeno etabliranost v lokalni družbi itn.), celo obrekovanje na različnih mestih v prispevkih, ki je tudi učinek odsotnosti kriterijev;
6. *centralno mesto komparacije za kulturno-umetniške produkte je obče mesto s patogeno strukturo*, vsakršen vdor normalnosti je tako vnaprej odpravljen kot »nekaj nenaravnega« ali odvečnega;
7. *bojazen pred integracijo v EU*, ker to pomeni med drugim tudi konfrontacijo kriterijev etničnega geta s kulturno in formativno produkcijo dejanskih metropol. V tem smislu zaznavamo v zadnjih dveh letih pospešeno reintegracijo v kulturno manj diferenciran in manj vednostno in horizontalno profiliran prostor bivše Jugoslavije, kjer za »uspešno plasiranje« v red »mftografij« v glavnem zadošča minimalni kulturni kapital.

Mentalno polje, kakor ga razkriva in artikulira polje diskurza, ki zadeva reprezentacije kulture v obravnavanih tiskanih množičnih medijih, je imaginaren dispozitiv, katerega semantični kontinuum ne le ostaja povsem neproblematiziran in nereflektiran, marveč je na delu tudi prvovrstna arogantnost, ki odsotnost pravega kritičnega razmišljanja pri »kulturnikih« pojmuje kot vrlino in ne kot inhibicijo (v imenu spontanizma) ter zato zgolj reproducira obča mesta. Teh občin mest se sploh ne dojema kot takih, pač jih na novo izumljajo v preobleki analogij in sinonimov kot nekakšno individualizirano sestavljanje, ki pa se na odločilnih mestih odlično ujema z dvema čedalje bolj komplementarnima ideologijama: s katoliškim »kulturnim izročilom« in z neoliberalno »tržno« nivelizacijo in odpravljanjem substancialnih razlik. Za obe ideološki konstituciji velja razvpiti slogan totalitarnih projektov: »ni važno, ali sploh kaj zna, važno, da je naš«. V ta kontekst seveda odlično sodijo kritiška »prizadevanja« (denimo tista iz opomb 23 in 24). Ob enake vrste nereagirane, ki izvira iz fiktivne korespondence z realnostjo, smo zadeli ob znanem incidentu, ko so lokalni obritoglavci pred približno poldrugim letom napadli temnopolte državljane na Trubarjevi cesti v Ljubljani, policija in sodišče pa sta na dolgo in počasi ugotavljala, ali je dogodek sploh bil in kdo ga je sprožil.

Na podlagi prispevkov, ki smo jih v izbranih tiskanih medijih pregledali, popisali in analizirali, lahko zatrdimo, da velika večina diskurzivnih manifestacij, ki vsebujejo, producirajo in plasirajo reprezentacije kulture, sodi v kontingent anahronističnih kramljanj o kulturi, katerih implicitne predpostavke so obča mesta, prazna mesta v diskurzu, kamor se različno intonirane variante rodingrudovskega nacionalizma in neoliberalizem, ki so konjunkturna topika zadnjih nekaj let, prav udobno namestijo. Diletantski pristop k problematiki in neupoštevanje novinarskega etičnega kodeksa oz. kodeksa slehernega kultiviranega človeka (nenavajanje vira informacij, potvarjanje elementarnih dejstev, nepreverjanje navedb, pogosto uporabljanje žaljivih izrazov, omalovaževanje bralcev itn.) sta le spremljevalni strategiji nosilcev nerazdelanega »medijskega« diskurza. Tako smo bili nekako prisiljeni soočiti se s predmetom raziskave, ki je v obravnavi na nivoju diskurzivnih reprezentacij kazal vse simptome »antikulture« ali vsaj razkazoval sledi novinarske in kritiške »nekultiviranosti«. Dilematizem obravnavanih prispevkov, pa tudi mnogih drugih reprezentacij kulture in kulturnih fenomenov, ki smo jih v dveh letih pregledali in obdelali, ni niti nadzorovan niti zamejen, gre za kontinuiran, nereguliran proces, ki je učinek provincialnih frustracij kulturnikov in novinarjev, ki so za določeno področje neustrezno ali vsaj premalo ustrezno kvalificirani. In ravno na tem mestu, kjer imamo opraviti z mentalno strukturacijo, z imaginarijem, z vesoljem podob, v katerega so ti diskurzivni prispevki *volens nolens* ujeti in se vanj vpisujejo, bi raziskava šele utegnila postati zanimiva; znotraj končanega CRP za to ni bilo ne sredstev ne kadrovskih in časovnih možnosti.

Nadzor nad javno difuzijo informacij, med drugim tudi informacij o kulturi, je torej v Sloveniji pretežno v rokah pomanjkljivo izobraženih novinarjev, ki v časovni stiski, ki jo pomeni vsakodnevno oddajanje prispevkov, nekritično uporabljajo vsakršne razpoložljive vire (ali pa prav nobenih) o posameznih temah. Če enako nekritična publika enkrat brez pomislekov ali vidnih reakcij prenese tak prispevek (in v tej deželi je to samoumevno, ker kritične publike domala ni), se novinarju tak način dela zdi v nadaljevanju kariere povsem samoumeven. Produkcija, ki je domala brez kulturnega kapitala (kar ga je, pa je skrajno omejen in poln vrzeli; »domačijski in polurbaniziran«, publiki všečen, obotavljiv, poln negotovosti in dvomljivih vrednosti itn.), seveda, kakor je za množične medije v Franciji, kjer so razmere bistveno manj porazne kakor v Sloveniji, ugotavljal že Pierre Bourdieu, močno ogroža različne sfere širše kulturne produkcije, umetnost, literaturo, znanost, filozofijo in pravo. Strinjamo se s tem avtorjem tudi v tem, da »v enaki meri ogroža tudi politično življenje in demokracijo, čeprav celo tisti novinarji, ki se najbolj zavedajo svoje odgovornosti, mislijo in govorijo drugače, seveda gotovo v najboljši veri«. ²⁴

Taja Kramberger, Sabina Mihelj, Drago B. Rotar